

SAVONIA

OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

VARHAISNUORILLE JÄRJESTETTYJEN PÄIHDEKESKUSTELUJEN TOIMIVUUS

Kyselytutkimus Pyörön ja Martti Ahtisaaren alakoulujen oppilaille sekä heidän opettajilleen

TEKIJÄ/T: Jasmin Urjo
Sini Rantala

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala			
Koulutusohjelma/Tutkinto-ohjelma Sosionomin tutkinto-ohjelma			
Työn tekijä(t) Jasmin Urjo ja Sini Rantala			
Työn nimi Varhaisnuorille järjestettyjen päihdekeskustelujen toimivuus – Kyselytutkimus Pyörön ja Martti Ahtisaaren alakoulujen oppilaille ja heidän opettajilleen			
Päiväys	13.05.2020	Sivumäärä/Liitteet	49/3
Ohjaaja(t) Mira Polón			
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Kuopion kaupungin ehkäisevä päihdetyö, Tiina Nykky			
Tiivistelmä			
<p>Alkoholista aiheutuvien haittojen vähentäminen erityisesti lasten ja perheiden hyvinvoinnin kannalta on yksi Suomen alkoholipolitiikan päätavoitteista. Huumausainepolitiikalla puolestaan pyritään vaikuttamaan huumausaineiden käyttöön ja levittämiseen, minkä lisäksi huumausainelain tavoitteena on käytettyjen huumausaineiden aiheuttamien terveysriskien vähentäminen. Ehkäisevällä päihdetyöllä pyritään vaikuttamaan päihteitä koskeviin tietoihin ja asenteisiin sekä pyritään vähentämään päihteiden kysyntää, tarjontaa ja haittoja. Oppilaitokset ovat lasten ja nuorten tavoitettavuuden kannalta tärkeitä päihdekasvatuksen järjestämisen paikkoja. Päihdeopetus on osa terveysosaamista koskevaa opetusta ja se on sisällytetty osaksi opetussuunnitelmaa. Koulut voivat järjestää päihdeopetusta itsenäisesti tai yhteistyössä muiden alan ammattilaisten kanssa.</p> <p>Opinnäytetyössä selvitettiin Kuopion kaupungin ehkäisevän päihdetyön järjestämän päihdekeskustelutyön toimivuutta sekä hyödyllisyyttä Kuopion Pyörön sekä Martti Ahtisaaren alakoulujen 3.–6. -luokkalaisille. Toimeksiantajana opinnäytetyössä oli Kuopion kaupungin ehkäisevän päihdetyön koordinaattori Tiina Nykky. Työ yhdistettiin projektiopintoihin, johon kuului ensin päihdekeskustelutuntien järjestäminen, jonka jatkona opinnäytetyön toteutus. Tutkimuksessa huomioitiin sekä oppilaiden että heidän opettajiensa mielipiteet, jolloin oli mahdollista myös pohtia päihdekeskustelujen mahdollisia kehittämistarpeita. Tutkimuksen aineistonkeruu toteutettiin Webropol-kysely- ja raportointisovelluksella. Määrällisen tutkimuksen tulokset avattiin opinnäytetyöhön pylväsdiagrammeilla. Tutkimuksen laadulliset lisäelementit tarkoittavat ensinnäkin oppilaiden ääntä; kyselyn avoimiin vastauksenttiin annettuja tarkentavia vastauksia esimerkiksi päihteiden käyttöön liittyen. Toiseksi tutkimuksen laadullinen puoli koostui opettajien antamista vastauksista koskien mahdollisia kehittämisideoita päihdekeskusteluille. Kuopion kaupungin ehkäisevä päihdetyö saa tutkimustulokset ja niihin liittyvät kehittämisideat käyttöönsä ja sen lisäksi muutkin tahot voivat hyödyntää tutkimustuloksia.</p> <p>Tämän tutkimuksen mukaan suurin osa varhaisnuorista piti päihdekeskustelutunteja hyödyllisinä itsensä kannalta ja noin viidesosa koki, että päihdekeskustelutunteja voisi olla enemmän. Myös opettajat pitivät päihdekeskustelutunteja hyödyllisinä ja monesti keskustelua on jatkettu oppilaiden kanssa oppitunneilla. Opettajat toivoisivat vanhempia mukaan keskusteluun, ylipäättään enemmän päihdekeskusteluja ja, että eri rastien aiheille jäisi enemmän aikaa. Yhteistyötä perheiden kanssa voisi edistää esimerkiksi tiiviillä kotiin vietävällä materiaaalilla tunneilla käsitellyistä aiheista. Jatkotutkimuksena olisi hyödyllistä selvittää, millaisen materiaalipaketin vanhemmille voisi tehdä kotiin vietäväksi päihdekeskustelutuntien päätteeksi, jotta keskustelua päihteistä ja sen ilmiöistä syntyisi kotonaakin. Lisäksi opinnäytetyömme tulokset herättivät ajatuksen, onko ehkäisevälle päihdetyölle riittävästi aikaa ja ilmaistaanko sen merkitystä tarpeeksi työpaikoilla, kuten kouluissa tai nuorisosalalla.</p>			
Avainsanat Päihteet, ehkäisevä päihdetyö, varhaisnuoret, päihdekeskustelu			

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Jasmin Urjo and Sini Rantala			
Title of Thesis Functionality of drug education organized to subteens – Survey to pupils and their teachers in Pyörö and Martti Ahtisaari elementary schools			
Date	2020-05-13	Pages/Appendices	49/3
Supervisor(s) Mira Polón			
Client Organisation /Partners Preventive addiction care of Kuopio City, Tiina Nykky			
<p>Abstract</p> <p>Especially when it comes to the welfare of children and families the main goals of Finland's alcohol and drug policy is to decrease disadvantages caused by alcohol and affect the consumption and distribution of substances. Preventive addiction care aims to affect the intoxicants related knowledge and attitudes as well as decrease demand, supply, and disadvantages of them. Schools are important places to reach children and youth by using drug education and they can organize it independently or in cooperation with other professionals in that field.</p> <p>The thesis was about the functionality and usefulness of the drug education organized by Kuopio city's preventive addiction care to Pyörö and Martti Ahtisaari elementary schools' 3.-6 -graders. The ordering party of the thesis was Kuopio city's preventive addiction care coordinator Tiina Nykky. The survey took account of both the pupils' and the teachers' opinions, so it was possible to consider needs for development in drug education classes. The material for the thesis was gathered with Webropol application. The results of the quantitative survey were analyzed with bar chart. The qualitative elements of the survey mean firstly the voice of the pupils; answers given to the open questions for example related to intoxicants consumption. Second, the qualitative elements of the survey included answers given by the teachers and they were about the possible needs for development in drug education classes. The survey results and the needs for development discussed in the thesis will be given to the Kuopio city's preventive addiction care and also other operators can benefit from the results.</p> <p>According to this study most of the subteens consider drug education as a useful matter and about one fifth felt that there could be even more drug education classes. Also, the teachers felt that the drug education classes are useful for the pupils. The teachers wished for parents to participate in conversations, more drug education classes and that there would be more time for different subjects in each drug education class.</p>			
<p>Keywords intoxicants, preventive addiction care, subteens, drug education</p>			

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	7
2	EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN RAKENNE JA PÄIHDEKASVATUKSEN KOHDISTUMINEN VARHAISNUORIIN	9
2.1	Ehkäisevän päihdetyön rakenne ja laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä	9
2.2	Islannin ja Suomen mallit ehkäisevässä päihdetyössä	10
2.3	Päihdekasvatus osana lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa ehkäisevää päihdetyötä	12
3	PÄIHDEILMIÖT SUOMESSA JA NUORTEN KESKUUDESSA	18
3.1	Päihdeilmiöt Suomessa	18
3.2	Nuoret ja päihteet	19
4	PÄIHDEKESKUSTELUJEN JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	24
4.1	Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimusongelma	24
4.2	Smokefree -rastirata päihdekeskustelujen perustana	24
4.3	Kuopion ehkäisevän päihdetyön päihdekeskustelumalli	25
4.4	Tutkimuksen kohderyhmänä alakoulujen päihdekeskusteluihin osallistuneet oppilaat ja opettajat.	26
4.5	Tutkimusmenetelmät	27
4.6	Kyselylomake ja aineiston keruu	28
4.7	Aineiston käsittely ja analysointi	29
4.8	Tutkimuksen kokonaisluotettavuus	31
4.8.1	Tutkimuksen reliabelius	31
4.8.2	Tutkimuksen validius	32
5	TULOKSET	34
5.1	Vastaajien taustatiedot	34
5.2	Päihdekeskustelujen hyödyllisyys oppilaiden ja opettajien kokemana	35
5.3	Tutkimuksessa esiin nousseet kehittämisideat päihdekeskusteluille	39
6	POHDINTA	41
6.1	Eettisyys tutkimuksen kaikissa vaiheissa	41
6.2	Suojelu ja osallistuminen osana lapsi- ja nuorisotutkimuksen tutkimusetiikkaa	42
6.3	Tutkimustulosten sekä -prosessin pohdinta	43
6.4	Opinnäytetyön merkitys	47
6.5	Tulevaisuudenkuva	48
	LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT	50

LIITE 1	55
LIITE 2	58
LIITE 3	59

1 JOHDANTO

Suomen alkoholipolitiikan yksi päätavoitteista on alkoholista aiheutuvien haittojen vähentäminen erityisesti lasten ja perheiden hyvinvoinnin kannalta. Tavoitteena on myös alkoholin kokonaiskulutuksen vähentäminen. Nämä perustavoitteet vahvistettiin vuonna 2003 ja sen jälkeen linjauksia on tuettu vuosina 2004–2007 ja 2008–2011 kansallisilla alkoholiohjelmilla. Näiden linjauksien tukemiseksi myös ehkäisevää päihdetyötä on tehostettu. (Varis ja Hämäläinen 2014, 18.) Päihdehuoltolaissa (41/1986) säädetään, että kunta on velvollinen järjestämään päihdepalveluita sen mukaan, mitä kunnan tarve vaatii. Palvelut voidaan tuottaa itse tai ne voidaan ostaa muualta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos pitää yllä päihdetapauskasvattamista. Laskennassa otetaan huomioon kaikki vuorokauden aikana tapahtuneet päihde-ehdoiset asiointit kaikissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Laskentaan ei oteta mukaan lasten päivähoitopaikkoja. Esimerkiksi lokakuussa vuonna 2011 näitä asiointeja oli 11 738 kappaletta vuorokauden aikana. Nuorisoseurat kuuluvat päihdehuollon erityispalveluihin ja niiden kävijämäärä oli 5 842 vuonna 2013. Asiointimääriä hieman selvemman kuvan päihdepalvelujen käytöstä antaa kustannusluvut. Esimerkiksi vuonna 2012 päihdehuollon menot olivat noin 190 miljoonaa euroa. (Varis ja Hämäläinen 2014, 37–39.)

Ensimmäinen syy opinnäytetyön aiheen valikoitumiseen oli mielenkiinto mielenterveys- ja päihdetyötä kohtaan sekä molempien halu kehittää omaa ammatillisuuttaan tätä erikoistumisuuuntaa kohti. Lisäksi työn ennaltaehkäisevät toimet ovat sellaisia, mitkä ovat yhä enenevässä määrin pinnalla yhteiskunnan eri osa-alueilla ja siksi ovat meitä molempia kiinnostava osa-alue mielenterveys- ja päihdetyössä. Opinnäytetyössä testataan Kuopion kaupungin ehkäisevän päihdetyön järjestämisen päihdekeskustelutyön toimivuutta sekä hyödyllisyyttä ala-asteen 3.–6.-luokkalaissille. Tutkimuksessa otetaan huomioon päihdekeskusteluihin osallistuneiden oppilaiden sekä heidän opettajiensa mielipiteet. EHYT ry:n tekemässä tutkimuksessa käy ilmi, että kohderyhmäherkkyys on tärkeää päihdekasvatuksessa. Täytyy tuntea erilaiset ryhmät juoma- ja muine elämäntapoineen, jotta kasvatus voi toimia ikään kuin eri elämäntapavalintojen peilinä. Myös ryhmien valintoja ohjaavat moraaliset ja identiteettiin liittyvät tekijät on hyvä tuntea. (Maunu, 2012, 49).

Työn tilaajana toimii Kuopion kaupungin ehkäisevän päihdetyön projekti, missä vastaavana työntekijänä on ehkäisevän päihdetyön koordinaattori Tiina Nykky. Aihe valikoitui lisäksi ehkäisevän päihdetyön tarpeesta saada tietoa projektin toimivuudesta varhaisnuorten ja heidän opettajiensa näkökulmasta. Kuopion ehkäisevän päihdetyön projekti eli Kuopion kouluille järjestettävät päihdekeskustelut pohjautuvat Smokefree -rastirataan. Smokefree -rastirata on suunniteltu ensisijaisesti 5.–6.-luokkalaissille, mutta sitä voi soveltaa myös esimerkiksi yläkoulujen oppilaiden opetukseen. Smokefree -rastirata on opetusmateriaali, joka haastaa osallistujia pohtimaan monipuolisesti tupakka- ja nikotiinituotteiden vaikutuksia muun muassa ihmisiin ja ympäristöön. Opetusmateriaaliin sisältyy Tupakan tarina -juliste, tehtäväkortit ja vastauslomakkeet sekä ohjaajan opas. Opas on tarkoitettu käytettäväksi apuvälineenä purkukeskustelussa. (EHYT ry s.a.) Päihdekeskustelutunnit ovat Smokefree -rastiradan tavoin rastityyppisesti järjestetty; jokaisella rastilla oppilaat pohtivat eri päihde- ja sosiaalisen median teemoja kysymys- ja vastauslomakkeissa.

Opinnäytetyön kohderyhmänä on Kuopion Petosella sijaitsevan Pyörön alakoulun ja Saaristokaupungissa sijaitsevan Martti Ahtisaaren alakoulun 3.–6.-luokkalaisten ja heidän opettajansa. Nuorisolain (2016) mukaan nuoreksi määritellään kaikki alle 29-vuotiaat. Yhtä oikeaa nuoruusikää on vaikea määrittellä, koska jokaisen kehityksen kulku on yksilöllinen. Kuitenkin pääasiallisesti nuoruusikä koostuu kolmesta vaiheesta: varhaisnuoruus, keskinuoruus sekä myöhäisnuoruus. Varhaisnuoruutta leimaavat murrosikä sekä ikävuodet 12–14. (Marttunen, Huurre, Strandholm ja Viialainen 2013, 7–8.) Vaikka kohderyhmämme ikäjakauma on 9–13, käytämme heistä termiä ”varhaisnuoret”, koska teksti pyritään pitämään mahdollisimman selkeänä ja suurin osa kohderyhmän oppilaista osuu varhaisnuoruuden määritelmään ikänsä puolesta. Käytämme kohderyhmästä ”varhaisnuoret” -termin lisäksi ilmaisua ”oppilaat”. Tämä kohderyhmä valikoitui, koska Kuopion kaupungin ehkäisevän päihdetyön järjestämien päihdekeskustelujen painopiste on siirtynyt yläkouluikäisiltä alakoululaisille. Päätös juontaa juurensa ajatuksesta, että ehkäisevän päihdetyön toimia tulisi kohdentaa yksilöille mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ennen ensimmäisiä päihdekokeiluja. (Nykky 2020-04-03.) Esimerkiksi tupakkaa kokeillaan ensimmäisen kerran keskimäärin 13–15-vuotiaana (Nuorten Mielenterveystalo s.a.).

Vuoden 2019 kouluterveyskyselystä käy ilmi, että 8.- ja 9.-luokkalaisista 42 % on käyttänyt jotain tupakkatuotetta tai sähkösavuketta vähintään kerran, 5,5 % tupakoi päivittäin ja 4,9 % nuuskaa päivittäin (THL 2019c). Lisäksi nykyään on havaittavissa ilmiö, missä nuorten suhtautuminen varsinkin kannabiskokeiluihin on muuttunut sallivammaksi (EHYT ry 2016). Saman kouluterveyskyselyn mukaan peruskoulun 8. ja 9. -luokkalaisista kokonaisuudessaan noin 9 % on kokeillut kannabista ainakin kerran, poikien osuuden ollessa tyttöjä hieman suurempi. (THL 2019c.) Lisäksi tämän kouluterveyskyselyn mukaan perusopetuksen 8.- ja 9.-luokka-asteella olevien ja lukiolaisten humalahakuihin juominen ei ole juurikaan vähentynyt vuoden 2015 jälkeen. Tosi humalaan juominen on edelleen yleisempää pojilla kuin tytöillä kaikilla luokka-asteilla. (Ikonen & Helakorpi 2019, 4.)

Opinnäytetyön tavoitteena on saada tietoa, mitä Pyörön ja Ahtisaaren alakoulujen oppilaat sekä heidän opettajansa ajattelevat päihdekeskusteluista, ja millaisia kehittämistarpeita päihdekeskustelumallille voisi olla. Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, kokevatko oppilaat saavansa hyötyä itselleen nykyisellä mallilla järjestettävistä päihdekeskusteluista ja minkälaista heidän kokemansa hyöty niistä on. Tämän lisäksi selvitetään, kokevatko opettajat päihdekeskustelut hyödyllisiksi oppilaiden kannalta. Sosionomin työn näkökulmasta tavoitteena on tuoda tutkimukseen sosiaalista näkökulmaa esimerkiksi alkoholin kulttuurillisesta asemasta ja pohtia, mikä on ehkäisevän päihdetyön ammattilaisten, opettajien tai vanhempien rooli päihdekeskustelutunneilla. Pitkän aikavälin tavoitteet ulottuvat opinnäytetyön tutkimuksen tuloksista ja niiden julkaisemisesta eteenpäin. Tarkoituksena on tuottaa sellainen tutkimusaineisto Kuopion ehkäisevälle päihdetyölle käyttöön, että päihdekeskustelumallia pystyttäisiin tarvittaessa muokkaamaan enemmän kohderyhmää palvelemaan suuntaan.

Avainsanat: päihteet, ehkäisevä päihdetyö, varhaisnuoret, päihdekeskustelu

2 EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN RAKENNE JA PÄIHDEKASVATUKSEN KOHDISTUMINEN VARHAISNUORIIN

2.1 Ehkäisevän päihdetyön rakenne ja laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä

Päihdetyö koostuu ehkäisevästä ja korjaavasta päihdetyöstä. Aihe on tärkeä koko yhteiskunnan ja sosiaalialan näkökulmasta, koska päihteistä aiheutuvat haittakustannukset saadaan laskuun tehokkaasti ainoastaan investoimalla laadukkaisiin päihdepalveluihin. Lisäksi tulisi painottaa ehkäisevää näkökulmaa hallintokuntien rajoja rikkovana yhteistyönä. (Stakes 2007, 5–6.) Ehkäisevällä työllä pyritään vaikuttamaan päihteiden kysyntään, tarjontaan ja haittoihin, päihteiden käyttötapoihin sekä päihteiden ongelmakäyttöä aiheuttaviin tekijöihin. Näiden lisäksi pyritään vaikuttamaan päihteitä koskeviin tietoihin ja asenteisiin. Kuopion kaupungin ehkäisevän päihdetyön muita projekteja päihdekeskustelujen lisäksi, ovat muun muassa Pakka, Selvät Sävelet, Savuton Kuopio ja Huomaa lapsi. Korjaavaa päihdetyötä puolestaan on esimerkiksi ongelmakäytön ja päihderiippuvuuden hoitopalvelut sekä päihdeongelmien uusiutumisen ehkäisy. (THL 2019a.)

Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (253/2015) tuli voimaan 1.12.2015. Ehkäisevän päihdetyön tavoitteena on vähentää päihteiden kysyntää, saatavuutta, tarjontaa ja päihdehaittoja sekä edistää terveyttä, turvallisuutta ja hyvinvointia. (THL 2019a.) Laki ohjaa päihteiden vähentämiseksi työskenteleviä tahoja. Tähän työhön kuuluu huumausaine-, rahapeli- ja alkoholihaittojen sekä tupakkoinnin vähentäminen. Tätä lakisäateistä työtä tukemaan on luotu ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma. Lain ja toimintaohjelman tarkoituksena on tukea tasa-arvoa terveydessä ja hyvinvoinnissa, tukea kuntien ja alueiden työn kehittämistä sekä varmistaa, että koko maassa on yhtäläiset edellytykset ehkäisevälle päihdetyölle.

Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelmalle on valittu kuusi eri painopistettä, ja niihin liittyvät omat tavoitteensa ja kehittämiskohteensa:

1. Ensimmäinen painopiste on ehkäisevän päihdetyön valtakunnallisissa, alueellisissa ja paikallisissa rakenteissa. Tarkoituksena on vaikuttaa huumausaineiden, rahapelaamisen, alkoholin ja tupakkatuotteiden kysyntään ja saatavuuteen.
2. Toinen painopiste on viestinnässä ja tiedottamisessa; pyritään lisäämään väestön tietoisuutta rahapelaamisen, alkoholin, huumausaineiden ja tupakkatuotteiden haitoista, riskeistä ja ehkäisemisen keinoista.
3. Kolmannessa painopisteessä riskikäyttöä pyritään tunnistamaan, jotta tukea ja apua voidaan tarjota mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

4. Neljäs painopiste on Pakka-toimintamallissa. Pakka on alkoholi-, rahapeli- ja tupakkahaittojen ehkäisyyn kehitetty toimintamalli, jota pyritään levittämään yhä useampaan kuntaan ja laajemmalle alueelle valtakunnallisesti.

5. Viidennessä painopisteessä haittojen ehkäisyä siirretään yhä enemmän väestön arkiympäristöihin, kuten kouluihin, vapaa-ajan ympäristöihin, työyhteisöihin ja varhaiskasvatuspaikoihin.

6. Kuudes painopiste on ammattilaisten ehkäisevän päihdetyön osaamisessa. (THL 2018a.)

Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (253/2015) teki myös ehkäisevää päihdetyötä koskevat määräykset ja tehtävien määrittelyn selkeämmäksi, jotta jokainen organisaatio ja yhteistyötaho tietää tarkemmin oman tehtävänsä. Tärkein osa ehkäisevän päihdetyön tasoista on kunnilla. Sote-uudistus, kuntalain uudistus ja muut hallituksen toimet tarkoittavat sitä, etteivät vastuut ja tehtävät kunnissa ole enää entisellään. Kunnan vastuulle kuuluvat päihdetyö ja laajempi terveyden sekä hyvinvoinnin edistäminen. Näin työ on mahdollisimman lähellä kuntalaisten ja tämän opinnäytetyön kohderyhmänä olevien lasten ja nuorten sekä perheiden ja koulujen parissa. On tärkeää, että ehkäisevä päihdetyö on osana arkielämää. Päihdehaittoja hoidetaan ja ehkäistään myös sote-palveluissa, mutta kuntien rooli on tärkeä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos sekä aluehallintovirastot ovat kuntien tukena järjestämällä koulutustilaisuuksia ja tekemällä esimerkkikäytäntöjä. Järjestöiltä kunnat saavat lisäarvoa asiantuntemukseensa ja niillä on myös tärkeä rooli kunnan järjestämässä ehkäisevässä päihdetyössä. Uudella lailla (253/2015) on kumottu vanha raittiustyölaki (1982/828) ja sen vuoksi lähestymistapa on muuttunut. Uuden lain ansiosta esille ei nosteta pelkästään päihdeongelmaista, vaan myös haitat, jotka aiheutuvat muille. Nyt laissa otetaan huomioon myös päihdeongelmaisen läheiset, kun aiemmin heihin ei ole kiinnitetty huomiota riittävästi. (STM 2015, 18–35.)

Kuten aiemminkin mainittiin, uuden ehkäisevän päihdetyön lain (253/2015) tarkoituksena on kohdentaa viestintää varsinkin tiettyjen väestö- ja vastaanottajaryhmien keskuuteen. Esimerkiksi opintojaan aloittaville nuorille olisi hyvä kohdentaa keskustelua alkoholin käytön riskeistä, päihde- ja peli-ongelmallisille sekä heidän läheisilleen tietoa omien ongelmien luonteesta ja vertaistuesta, nuorille naisille päihteiden vaikutuksesta raskausaikana, tupakoiville vieroitusmahdollisuuksista sekä sähköisten palveluiden kuten internetkurssien hyödyntämisestä ja maahanmuuttajille päihdepalvelujen saatavuudesta. Mitä varhaisemmassa vaiheessa näihin erilaisiin päihdeongelmiin kiinnitetään huomiota, sitä paremmin niihin voidaan puuttua, eivätkä ongelmat ehdi suurentua. Samalla esimerkiksi sosiaaliset haitat pienentyvät. (STM 2015, 22–23.)

2.2 Islannin ja Suomen mallit ehkäisevässä päihdetyössä

Kuopion kaupungin ehkäisevä päihdetyö on tutustunut Islannin malliin vastaavassa työssä. Islannin malli perustuu vuonna 1992 kehitettyyn ohjelmaan nimeltä Project of Self-Discovery eli PSD. PSD puolestaan perustuu ajatukseen siitä, että päihteiden väärinkäyttö on yksi monista tavoista ilmentää

mielihyvähakuista käyttäytymistä. Tämän vuoksi nuorille pyritään tarjoamaan niin sanottuja parempia mielihyvän lähteitä päihteiden sijaan. Tutkimuksessa tästä käytetään myös termiä ”natural highs”. (Milkman 2001.) 20 vuotta sitten islantilaisten nuorten alkoholinkäyttölukemat olivat Euroopan mittakaavassa suurimpien joukossa. Nykyään tilanne on päinvastainen; vuonna 1998 42 % 15–16-vuotiaista nuorista ilmoitti olleensa humalassa viimeisen kuukauden aikana. Vastaava luku vuonna 2016 oli 5 %. Samassa ajassa kannabista käyttäneiden osuus putosi 17 prosentista 7 prosenttiin ja jokapäiväisten tupakoitsijoiden osuus 23 prosentista 3 prosenttiin. Islannin mallin kerrotaan nojaavan niin sanottuun tieteellisesti vahvistettuun maalaisjärkeen. Termi ”natural highs” kertoo luonnollisesta mielihyvän aikaansaamisesta sekä stressin hallitsemisesta elämässä. PSD:ssä tätä toteutettiin tarjoamalla lapsille opetusta haluamastaan aiheesta, kuten esimerkiksi tanssista, taiteista, musiikista tai kamppailulajeista. (Young 2017.)

Islannissa vuosina 1992, 1995 ja 1997 suoritettujen kyselyjen sekä Milkmanin tutkimukset edesauttoivat uuden kansallisen ohjelman, ”Youth In Iceland” kehittämistä vuonna 1999. Tähän ohjelmaan kuuluu muun muassa lakimuutoksia: tupakkatuotteiden ostokäyttö on 18 ja alkoholin 20 vuotta, alkoholin ja tupakkatuotteiden mainonta kiellettiin, 13–16-vuotiaille säädettiin kotiintuloajat ja vanhempien sekä koulujen yhteistyötä vahvistettiin. Milkmanin mukaan Islannin mallin kopioiminen muidenkin maiden politiikkaan ja yhteiskuntarakenteisiin, voisi parantaa huomattavasti lasten psyykkistä hyvinvointia. (Young 2017.)

Valmistelutyöryhmä on valmistellut Suomen mallia, joka ottaa vaikutteita Islannin mallista. Se kulkee Suomessa nimellä ”harrastamisen strategia”, mikä on urheilu-, kulttuuri-, ja urheiluministeri Sampo Terhon laatima strategia. Sen tavoitteena on taata lapsille ja nuorille mahdollisuus mieluisaan harrastukseen koulupäivän yhteydessä. Sen tarkoituksena on myös vahvistaa aamu- ja iltapäiväkerhojen toimintaa kouluissa sekä edistää niiden laatua. Samalla myös vahvistetaan yhteistyötä kuntien ja kolmannen sektorin toimijoiden välillä. (OKM 2020.)

Harrastamisen strategiassa on neljä päätoimenpidettä:

1. Opetus- ja kulttuuriministeriö perustaa vastuullaan olevan harrastamisen edistämistä tukevan yhteistyöryhmän, johon kuuluu ministeriöitä sekä virastoja. Sen tehtävänä on kehittää harrastustoimintaa strategian mukaisesti Suomessa. Sidosryhmät kytketään tähän tiiviisti mukaan ja tavoitteena on myös edistää koko valtiohallintoa koskevan strategian luomista harrastamiseen.
2. Kouluterveyskyselyjen ja muun tietoperustan tulosten yhä tehokkaampi hyödyntäminen niin kuntatasolla, kuin valtakunnallisesti. Näin kunnat saavat yhä parempaa tietoa siitä, kuinka paljon lasten ja nuorten harrastumattomuutta on. Myös neuvoloissa sekä terveystarkastuksissa kysytään lasten ja nuorten harrastuneisuudesta.

3. Koordinaation jalkauttaminen sekä hyvät käytännöt Kuntaliiton kanssa kuntien käyttöön. Kunnissa on lasten ja nuorten harrastamisen edistämiseksi kehitetty koordinaatiota eri toimialoissa. Tämä tarkoittaa hyvien käytäntöjen keräämistä, joilla lasten ja nuorten harrastustoiminnan edistämistä on koordinoitu ja jaetaan näitä malleja kuntien käyttöön.
4. Harrastamisen ja vapaa-ajan tietotyötä Opetus- ja kulttuuriministeriössä vahvistetaan. Harrastamista ja vapaa-aikaa koskevaa tietojen tuottamista halutaan kehittää yhteistyönä eri tiedontuottajien välillä. (OKM 2019, 38–39.)

Osallisuutta on hyvä tukea, jotta sen ei tarvitsisi liittyä päihteiden käyttöön. On erittäin tärkeää, että ihminen tuntee osallisuutta johonkin ja esimerkiksi harrastukseen kuulumisen lisää osallisuuden tunnetta. Aikainen osallisuus päihteiden ongelmakäytössä voi pitää sisällään ”normaaleja” osallisuuden muotoja yhteiskunnassa. Näitä voivat olla esimerkiksi työssäkäynti, opiskelu, laajat sosiaaliset verkostot tai harrastetoiminta. (Särkelä 2009.) Siksi Islannin mallin pohjalta kehitetty Suomen malli on hyvä työkalu siihen, että lapset ja nuoret pääsisivät kokemaan osallisuutta erilaisten harrastusmahdollisuuksien kautta.

2.3 Päihdekasvatus osana lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa ehkäisevää päihdetyötä

Sana ”valistus” luo usein mielikuvia, miten poliisit, entiset päihdeongelmaiset tai muut ammattilaiset paasaavat kouluissa päihdeasioita lapsille ja nuorille. Se saa jo sanavalinnallaan kuulijalle olon, kuin ”valistaja” olisi valta-asemassa valistettavaa kohti. Se on kärsinyt sanana arvoalennuksen viimeisten vuosikymmenten aikana ja kuulostaa, kuin lasten ja nuorten kanssa ei olisi vuorovaikutusta, vaan joku kertoisi luokan edessä mikä on oikein ja mikä väärin. Sanalla ”päihdekasvatus” ei puolestaan viitata eksplisiittisesti koulupedagogiikkaan vaan sillä viitataan yleiseen kasvatukselliseen ja opetukselliseen toimintaan. (Soikkeli, Salasuo, Puuronen & Piispa 2011, 11–15.) Opinnäytetyössä käytetään termiä ”päihdekasvatus”, koska se antaa paremman kuvan siitä, mitä päihdekasvatus ja päihdekeskustelutunnit ovat pitäneet sisällään. Se on ollut keskustelevaa ja lasten sekä nuorten äänen esiin tuovaa. Opinnäytetyön alkuvaiheessa on keskusteltu Kuopion ehkäisevän päihdetyön koordinaattorin kanssa näistä termeistä ja tultu siihen tulokseen, että sanat ”kasvatus” sekä ”keskustelu” sopivat tähän kontekstiin parhaiten.

Päihdekasvatuksen järjestäminen perustuu ajatukseen siitä, että jokaisella ihmisellä on oikeus tietoon. Tähän puolestaan liittyy vaikuttavan päihdekasvatuksen perustuminen tutkittuun tietoon. Päihdekasvatuksen tarkoituksena on jakaa tietoa päihteiden käyttöön liittyvistä riskeistä ja seurauksista, jotta ihmiset pystyvät tiedon valossa tekemään omia punnittuja valintoja elämässään. Päihdekasvatus voi siis olla viestintää, tiedottamista, keskustelua, kokonaisia oppitunteja, laajempia kouluohjelmia, yksittäisiin teemoihin liittyviä tempauksia tai tietoiskuja sekä osa normaalia kasvatusta kotona, harrastustoiminnoissa, nuorisotyössä tai kouluissa. Tämän lisäksi päihdekasvatus voi olla yhteiskunnallista vaikuttamista tai julkista keskustelua, missä myös tietoisuuden lisääminen on avainasemassa. (THL 2019d.)

Ehkäisevän päihdetyön julkisessa keskustelussa nousee usein esiin tilanne, missä ehdotetaan vaihtoehtoja, joista muodostuu yksi hajanainen kokonaisuus. Näin voidaan ajatella, että kun sieltä täältä otetaan apukeinoja, ehkäistään päihteiden käyttöä. Varsinaisen tavoitteen ollessa esimerkiksi alkoholikulttuurin muuttaminen, tarvitaan sen muuttamiseen monia erilaisia apukeinoja yhtä aikaa. Näitäkään ei voida valita sattumanvaraisesti, vaan täytyy olla selkeä käsitys päämääristä ja valita keinoja niiden mukaan. Eri toimia käytetään erilaisiin päämääriin. On kolme vaikuttamisen keinoa, joita voidaan hyödyntää ehkäisevässä päihdetyössä. Näitä ovat sisäinen, ulkoinen ja kulttuurinen vaikuttaminen. (Soikkeli ym. 2011, 11.)

Sisäiseen vaikuttamiseen kuuluu päihdekasvatuksen tapaiset keinot eli viestintä ja tiedon jakaminen. Riski- ja haittatiedon jakamisessa on pyrkimyksenä vaikuttaa sisäisiin tietoihin, käyttäytymismalleihin ja asenteisiin. On olennaista, että tiedon jakaminen vaikuttaisi päätöksenteon sekä kykyjen kehittämiseen. Kyse on siis sisäisestä kontrollista ja sen kehittämisestä yksilötasolla. Se kuuluu normaaliin kasvatukseen, jossa vastuu on ensisijaisesti eri tahoilla kuten kouluilla, nuorisotyöllä, harrasteyhteisöillä ja kodeilla. Sisäinen vaikuttaminen syntyy osana kasvatusta ja kasvamista. Pyrkimyksenä on tunnistaa yksilön eli tässä tapauksessa lapsen tai nuoren vahvuuksia ja tukea häntä niissä niin, että hän kykenisi itsenäiseen päätöksentekoon. Erilaiset päihdekeskustelutunnit ja muut silloin tällöin tapahtuvat tilaisuudet pystyvät vain tukemaan tätä itsenäistä ajattelua. (Soikkeli ym. 2011, 15–16.)

Ulkoinen vaikuttaminen tarkoittaa sääntelyä, jolla eri päihteiden saatavuutta voidaan rajoittaa. Sen taustalla on ajatus paternalismista, jolloin henkilön toimintavapautteen sekä valinnanmahdollisuuksiin voidaan puuttua hänen oman etunsa parhaaksi. Ulkoinen vaikuttaminen on kaikkea sitä, mitä yhteiskunta pystyy tekemään alkoholin saatavuuden ja tarjonnan säätelemiseksi. Se tarkoittaa myyntirajoituksia, ikärajoja, verotusta, aukioloaikoja, mainontarajoituksia ja monia muita toimia. Yksilölle tämä näyttäytyy eri tavoin. Alkoholia ei myydä alle 18-vuotiaille, eivätkä he saa viettää aikaansa ravintoloissa tai pitää hallussaan alkoholia. Alkoholin mielikuvamainonnan kieltämisestä neuvoteltiin eduskunnassa vuosina 2010–2011, jossa kiellettiin alkoholin esittäminen osana tiettyä elämäntyyliä, ikäryhmää tai muuta kontekstia. Ei haluttu yhdistää alkoholia nuorten mielikuviiin vapaa-ajanvietosta tai juhlimisesta. (Soikkeli ym. 2011, 16.)

Kulttuurisella vaikuttamisella tarkoitetaan keskustelumuotoista toimintaa, mikä valistaa. Sen tehtävä on moninainen; päivitetään ja ylläpidetään mekanismeja sisäiseen säätelyyn. Tätä toteutetaan kouluissa päihteistä valistavilla tietotarpeilla, joka on lisänä sisäiseen säätelyyn. Tärkeimpiä keinoja ovat kuitenkin erilaiset keskustelut, signaalit ja kampanjat, mitkä pistävät pohtimaan omaa päihteidenkäyttöä. Näin yritetään vaikuttaa kulttuuriin. Valistusta ei ole harhakäsityksistä huolimatta tarkoitettu oikeastaan muuttamaan yksilön käyttäytymistä vaan vaikuttamaan koko kulttuuriin. Ihmisten toiminta ja julkinen keskustelu muuttavat hiljaksen kulttuuriamme ja pysäyttävät pohtimaan alkoholin vaikutusta ja merkitystä yhteiskunnassamme, ja täten se alkaa vaikuttamaan myös yksilön omiin valintoihin. (Soikkeli ym. 2011, 18.)

Oppilaitokset ovat lasten ja nuorten tavoitettavuuden kannalta tärkeitä päihdekasvatuksen järjestämisen paikkoja. Päihdeopetus on vain yksi osa oppilaitoksissa järjestettävää ehkäisevää päihdetyötä.

Sen lisäksi oppilas- ja opiskelijahuollon palvelut, yhteistyö perheiden kanssa sekä koko oppimisympäristön turvallisuus sekä lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä tukeva luonne ovat ehkäisevän päihdetyön keinoja ja kanavia. Päihdeopetus on osa terveystiedon opetusta ja se puolestaan on sisällytetty osaksi opetussuunnitelmaa. Oppilaitosten ehkäisevään päihdetyöhön kuuluu muun muassa kasvun ja kehityksen tukemista, päihdeopetusta ja -kasvatusta, toimiva yhteistyö kotien kanssa, oppilas- ja opiskelijahuolto, vapaa-ajan toimintaa sekä yhteistyötä muiden ammatti- ja kansalaistoimijoiden kanssa, jotka kuuluvat paikalliseen ehkäisevän päihdetyön verkostoon. Oppilaitokset voivat järjestää päihdekasvatusta kahdella tavalla: se voi olla oppilaitoksen itsenäisesti järjestämää opetusta tai muiden kumppaneiden kanssa yhteistyössä järjestämää. Oppilaitoksen itsenäisesti järjestäessä päihdekasvatusta, se on osana terveystiedon opetusta, mikä on kirjattuna opetussuunnitelmassa. Muiden toimijoiden kanssa yhteistyössä järjestämänä päihdekasvatus tapahtuu esimerkiksi järjestöjen tai virastojen järjestäminä päihdeoppitunteina, aineistopaketteina, teemapäivinä tai vanhempainiltoina. (THL 2020.) Research Insight Finland Oy:n vuonna 2016 toteutetussa kyselyssä selvitettiin 15–25-vuotiaiden nuorten asenteita päihteiden käyttöön liittyen. Kyselyssä selvitettiin myös nuorten mielipiteitä liittyen kouluissa järjestettävään päihdeopetukseen. Jopa 51 prosenttia nuorista kokee koulun terveystiedon ja päihdevalistuksen tunneilla saamansa tiedon hyödylliseksi. Tutkimuksen mukaan nuoret ymmärtävät huumeaineisiin liittyvät riskit ja varsinkin kiinnijäämisen pelko saa nuoret pidättäytymään huumeista. (EHYT ry 2016.)

Julkaisuun ”Sitä samaa(ko)? Päihdekasvatuksen soundcheck” (Kolehmainen & Kuivakangas 2018) on koottu artikkeleja päihdekasvatukseen ja sen tutkimukseen liittyen. ”Päihdekasvattaja- päihteillä vai ilman?”-artikkelissa (Vuohelainen 2018) on haastateltu viittä päihdekasvatuksen ammattilaista. Haastattelussa on pohdittu kunkin päihdekasvattajan ammatti-identiteettiä, koska monikaan päihdekasvattaja ei miellä itseään päihdekasvattajaksi. Päihdekasvatus on monesti asia, mikä tulee oman työn sivussa, sitä sen enempää ajattelematta. Haastateltavista monikaan ei halunnut käyttää termiä ”päihde”, vaan keskustelu siirtyi aina kasvattajan rooliin. Yksi keskeisistä päihdekasvatuksen muodoista on sosiaalisuuden vahvistaminen ja sitä pystytään toteuttamaan kunnioittamalla ja ohjaamalla nuoria. Nykyään päihdekasvatus on yhä haasteellisempaa, sillä täytyy osata monia muitakin taitoja kuten viestittää, vaikuttaa, tuottaa tekstiä, markkinoida ja hahmottaa kokonaisuuksia. Ei riitä, että tuntee päihdeaineet ja niiden vaikutukset. Lisäksi henkilön täytyy osata toimia nuorten kanssa niin, että nuorelle tulee luottavainen olo. (Kolehmainen & Koivakangas 2018; Vuohelainen 2018, 18–20.)

Vuohelaisen (2018) artikkelissa ilmenee myös, että yksi tärkeimmästä työvälineestä päihdekasvattajana on tuoda esille oma persoona. On myös tärkeää olla ajan tasalla nuoria koskettavista asioista ja ilmiöistä. Moni haastateltava kertoo, että ammattiin kouluttautumisasiheessä ei päihdekasvatuksen harjoittamiseen ole koulutuksen puolesta saanut täysiä valmiuksia, vaan valmiudet hyvään päihdekasvattajan ammattitaitoon on itse opiskeltu lisäkoulutuksilla ja työkokemuksella. Tärkeimmäksi asiaksi nousi nuorten kohtaaminen, jolloin itse huomaa, mikä nuorten kanssa toimii ja mikä ei. Haastateltavat kokivat, että on tärkeää toimia nuorten roolimallina ja se kuuluu työhön, halusipa sitä tai ei. Roolimallina oleminen koettiin kuitenkin positiivisena asiana ja lähes itsestäänselvyytenä. Myös työntekijän oma asenne päihteisiin vaikuttaa työhön ja jokainen työntekijä miettii itse, millä tavalla tuo esille esimerkiksi omaa päihteiden käyttöään, kuuluuko työntekijän arvomaailmaan esimerkiksi

täysi absolutismi vai tuoko tätä esille ollenkaan ja miten nämä asiat näkyvät päihdekasvatuksessa. Kolmeksi tärkeimmäksi teemaksi tutkimushaastattelun vastauksissa nousivat esille nuorien kunnioitava kohtaaminen, päihdekasvattajan oma rohkeus päihdekasvatuksessa sekä työorganisaatioissa päihdekasvatuksen esillä oleminen. Päihdekasvatuksen toteuttaminen omassa työssä on sitä luontevampaa, mitä tarkemmin sen on määritelty kuuluvan omaan työnkuvaan esimerkiksi opettajilla. Olikin hyvä nostaa esille sen merkitystä esimerkiksi koulutuksissa ja kokouksissa. On tärkeää, ettei päihdekasvatus jää muun työnkuvan jalkoihin ja sillä täytyisikin olla tavoitteellisuutta, jotta hyöty päihdekasvatuksesta olisi paras mahdollinen. (Kolehmainen & Koivukangas 2018; Vuohelainen 2018, 20–22.)

Vuonna 2017 Taloustutkimus Oy toteutti Preventiimin toimeksiannosta tutkimuksen, joka on hyvänä taustatutkimuksena opinnäytetyömme tutkimukselle. (Preventiimi 2018.) Preventiimi on vuonna 2018 toimintansa lopettanut, Opetus- ja kulttuuriministeriön silloin rahoittama toiminta. Tutkimuksen tuloksilla haluttiin antaa nuorisolan ammattilaisille tukea päihteiden käyttöön liittyviin keskusteluihin sekä tietoa työn suunnittelun tueksi. Tutkimukseen vastasi 704 Suomessa asuvaa 18–29-vuotiasta henkilöä ja se toteutettiin Taloustutkimuksen internetpaneelissa. (Preventiimi 2017, 1–4.) Se keräsi nuorten ajatuksia ehkäisevästä päihdetyöstä sekä päihteistä ja on yhdistetty artikkelissa ”Haloo- Nuorten aikuisten mielteitä heidän saamansa päihdekasvatuksen merkityksestä” (Heidi Odell & Joonas Paakki, 2018) humanistisen ammattikorkeakoulun yhteisöpedagogiopiskelijoiden tutkimukseen, jossa he keräsivät tietoa nuorilta ryhmähaastatteluilla ja nuorten tekemillä tehtävillä. Nämä kahden eri tutkimuksen tulokset on julkaistu yhdessä julkaisussa ”Sitä samaa(ko)? Päihdekasvatuksen soundcheck.” (Kolehmainen ym. 2018.) Tähän osioon on avattu tarkemmin tutkimustuloksia.

Opiskelijat pohtivat tutkimuksessaan esimerkiksi seuraavanlaisia kysymyksiä:

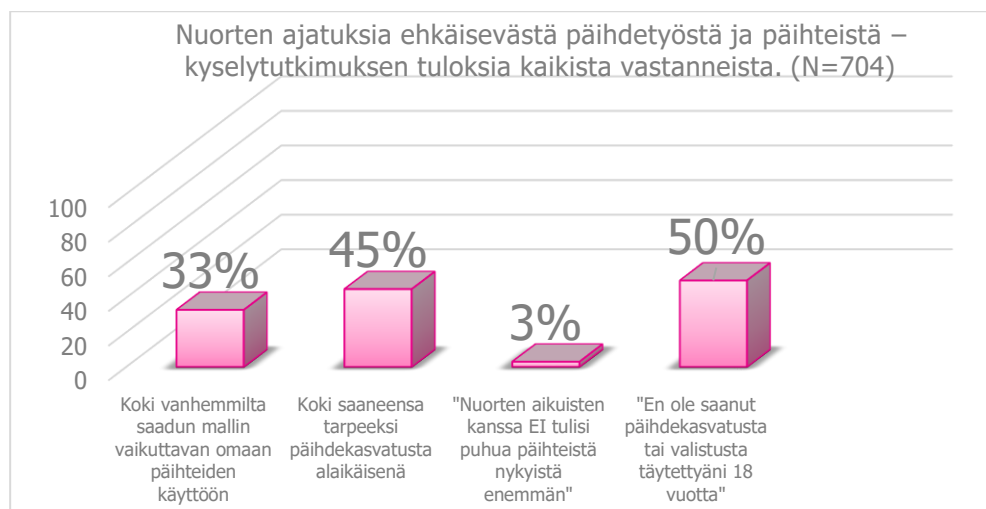
1. ”Millaisena nuoret aikuiset ovat kokeneet kotoa saamansa päihdekasvatuksen?”
2. ”Miten muut sosiaaliset verkostot ja instituutiot päihdekasvattajina suhtautuvat tähän kodin antamaan malliin?”
3. ”Miten saatu päihdekasvatus peilautuu meitä ympäröivän suomalaisen päihdekulttuurin käsityksiin ja merkityksiin nuorten aikuisten puheissa?”

Odell ja Paakki eivät ole rajanneet ryhmähaastattelututkimuksessaan (2018) mitään päihteitä pois, mutta vastauksissa korostuvat alkoholi- ja tupakkatuotteet. Kun puhutaan päihteistä, päihdealan ammattilaiset puhuvat yleensä täysi-ikäisistä ihmisistä sekä alaikäisistä ihmisistä irrallisina päihdekeskustelussa. Nuoret eivät kuitenkaan tutkimustuloksien mukaan koe täysi-ikäisyyden vaikuttavan merkittävästi heidän päihdekäyttämiseensä, vaikka se tuokin juridisia oikeuksia ja velvollisuuksia. Ryhmähaastatteluissa nostettiin esiin vahvasti kodin merkitys omassa päihdekäyttämisyksessä. Vanhempien rooli nousi vahvemmaksi, mitä vanhemmat itse ehkä osaavat ajatella. Lisäksi nuorten ja vanhempien välinen luottamus on tärkeää päihdeasioista puhuttaessa. (Kolehmainen & Koivukangas 2018; Odell & Paakki 2018, 62–64.) Nettipaneelissa vastanneista kolmasosa koki vanhemmilta saadun mallin vaikuttavan omaan päihteidenkäyttöön (Preventiimi 2017, 14). Kaveripiirin ja sosiaalisten verkostojen ja eri elämänvaiheiden tuomat ihmiset

vaikuttavat tutkimuksen mukaan päihteiden käyttöä lisäävästi ja alkoholi liitetään usein sosiaaliin tilanteisiin. Kavereilla on suuri vaikutus alkoholin käyttöön ja joskus siitä kieltäytyminen on myös hankalaa. Päihteistä kieltäytyminen ei kuitenkaan ole tavatonta, mutta siihen vaikuttavat nuoren oma temperamentti ja arvot. (Kolehmainen & Koivukangas 2018; Odell & Paakki 2018, 65.)

Taloustutkimuksen internetpaneelissa kysyttäessä siitä, ovatko nuoret saaneet alaikäisenä riittävästi päihdekasvatusta, kaikista vastanneista melkein puolet vastasi myöntävästi. Hieman yli kolmasosa vastanneista vastasi olevansa ”jokseenkin samaa mieltä”, noin kymmenesosa ”jokseenkin eri mieltä” ja 3 % ”täysin eri mieltä”. ”Oletko saanut päihdekasvatusta- tai valistusta täytettyäsi 18 vuotta” – kysymyksen vastaajista hieman yli kolmasosa vastasi ”kyllä” ja puolestaan jopa puolet vastasi ”ei”. 14 % vastaajista ei osannut sanoa mielipidettä kysymykseen. Tutkimuksessa ilmaistiin myös väittämä: ”Nuorten aikuisten kanssa tulisi puhua päihteistä nykyistä enemmän”. Kaikista vastaajista vain 5 % oli sitä mieltä, että nuorten aikuisten kanssa ei tulisi puhua nykyistä enempää päihteistä. Vastaajista enemmän kuin joka kymmenes oli väittämän kanssa ”täysin samaa mieltä” ja 40 % vastaajista oli ”jokseenkin samaa mieltä” (kuvio 1). (Preventiimi 2017, 5–22.)

Kodin lisäksi tärkeänä toisena päihdekasvatuksen paikkana koettiin niin sanottu ”virallinen” päihdekasvatus. Tämä miellettiin lähinnä oppilaitoksissa tehtäväksi ja se herätti ristiriitaisia mielipiteitä. Jos päihdekasvattaja ei ole nuoren silmissä merkittävä henkilö, koettiin annettu tieto lähinnä ”paasaamisena”. Yleistä tietoa esimerkiksi päihteiden vaikutuksesta puolestaan pidettiin merkittävänä opetuksen aiheena. Koska nuorten vastauksista saatu tieto virallisen päihdekasvatuksen vähäisestä painoarvosta jäi mietityttämään tutkijoita, teettivät yhteisöpedagogiopiskelijat vielä gallupin ammattikorkeakoulun hyvinvointitapahtumassa. Vastaajia kyselyyn oli neljäkymmentä. Vastaajien täytyi valita yksi tai kaksi vastausvaihtoehtoa, minkä he kokivat tärkeimmäksi vaikuttimeksi lasten ja nuorten päihdekasvatuksessa vaihtoehtoista: kodin päihdekasvatus ja malli, lähipiirin toiminnan malli tai virallinen (koulun) päihdekasvatus. Virallinen päihdekasvatus ei saanut yhtään äänestuspistettä, mikä kieli negatiivisesta asenteesta virallista päihdekasvatusta kohtaan. (Kolehmainen & Koivukangas 2018; Odell & Paakki 2018, 66–67.)

KUVIO 1. Nuorten ajatuksia ehkäisevästä päihdetyöstä ja päihteistä.

Nuorilta myös kysyttiin, mistä asioista päihteisiin liittyen nuorten aikuisten kanssa tulisi keskustella ja vaihtoehtoja täytyi valita kaksi. Eniten vastauksia sai kaksi vastausvaihtoehtoa, jotka saivat saman vastausprosentin. ”Päihteiden vaikutus elämän eri osa-alueisiin (esim. talous, arjenhallinta, opiskelu/työ)” sekä vastausvaihtoehto ”Päihdehaittojen minimoiminen ja vastuullinen päihteiden käyttö” saivat molemmat 44 % äänistä. (Preventiimi 2017, 21.)

3 PÄIHDEILMIÖT SUOMESSA JA NUORTEN KESKUUDESSA

3.1 Päihdeilmiöt Suomessa

Tässä opinnäytetyössä päihteillä tarkoitetaan kaikkia keskushermostoon vaikuttavia haitallista riippuvuutta aiheuttavia aineita. Näitä ovat esimerkiksi tupakkatuotteet, alkoholi, lääkkeet, liuottimet ja huumeet (THL 2019e). Liuottimet ja lääkkeet huomioidaan päihteinä vain päihtymistarkoituksessa käytettyinä. Huumausaineet voidaan luokitella kannabistuotteisiin, keskushermostoa lamauttaviin aineisiin, keskushermostoa kiihdyttäviin aineisiin ja hallusinogeeneihin (Vuorento s.a.). Huumausaineista säädetään huumausainelaisissa. Huumausainelain (30.05.2008) tarkoituksena on ehkäistä huumeiden laitonta maahantuontia, maastavientiä, valmistusta, levittämistä sekä käyttöä. Lisäksi tavoitteena on huumaantumistarkoituksessa käytettyjen aineiden aiheuttamien terveysriskien vähentäminen. Huumausainepolitiikalla pyritään vaikuttamaan huumausaineiden käyttöön sekä levittämiseen ja sitä hallinnoi sosiaali- ja terveysministeriö.

Vuoden 2014 Huumetilanne Suomessa -raportin mukaan Suomessa on ollut kaksi suurta huumeaaltoa 1960- ja 1990-luvuilla. Näiden huumeaaltojen lisäksi Suomessa esiintyvien huumeitrendien on huomattu mukailevan kansainvälisiä virtauksia. (Varjonen 2015, 29.) 1990-luvulta lähtien suomalaisten huumeiden käytön ja kokeilujen on huomattu lisääntyneen. Syksyllä 2018 THL:n keräämän aineiston mukaan yhä useammalla suomalaisella on omakohtaista kokemusta huumausaineista. Vuodesta 1992 vuoteen 2018 mennessä kannabiskokeilut ovat nelinkertaistuneet kuudesta prosentista 24 prosenttiin. Myös esimerkiksi kokaiinin ja amfetamiinin kokeilumäärät ovat lisääntyneet samassa ajassa. (THL 2019f.) THL:n jätavesitutkimuksista vuosilta 2012 vuoteen 2018 selviää, että juuri amfetamiinin ja kokaiinin käyttö on Suomessa noussut ennätyslukemiin. Amfetamiini on erittäin keskeinen huumausaine koko Suomessa. Kokaiinin käyttö on lisääntynyt erityisesti eteläisen Suomen suurimmissa kaupungeissa. Vuonna 2018 tutkimuksessa oli mukana 23 kaupunkia. (THL 2019b.) Tästä huolimatta kannabiksen on todettu olevan yleisimmin kokeiltu ja käytetty huume suomalaisten keskuudessa (THL 2019f). Kannabiksen kokeilumäärien ja käytön lisääntymisen lisäksi 2010-luvun lopulla on huomattu uudempana ilmiönä kannabiksen kotikasvatuksen lisääntyminen (Varjonen 2015, 32).

Päihteitä käytetään yleensä hyvän olon tunteen vuoksi, ja ne ovatkin usein vakiintunut osa esimerkiksi erilaisia juhlia. Päihteiden käytön riistäytyessä käsistä tai muuttuessaan kohtuudesta tavaksi, ne ovat aina riski terveydelle. Pahentuessaan ne aiheuttavat haittaa niin itse päihteitä käyttävälle henkilölle kuin hänen lähipiirilleen. (THL 2019e.) Päihteiden käyttö osana suomalaista kulttuuria vaikuttaa lisäksi niin lapsiin kuin nuoriin. Vaikka Suomessa osataan myös kohtuukäyttö, on humalahakuinen juominen kuitenkin pinttynyt kulttuuriimme ja suomalaiseen sisukkuuteen. Vahva humaltuminen onkin pysynyt suomalaisten juomatapojen keskeisenä piirteenä. Alkoholin kulutus keskittyi ennen vuotta 1969 vain kaupunkeihin ja kaupungistumisen vuoksi sen kulutus alkoi suurenemaan. Juomisen merkitykset ovat muuttuneet siitä, kun alkoholin kulutus oli lähinnä miesten harjoittama asia ja jolloin juomistilanteita oli vähemmissä määrin. Nykyään huonon moraalien yhdistäminen alkoholin

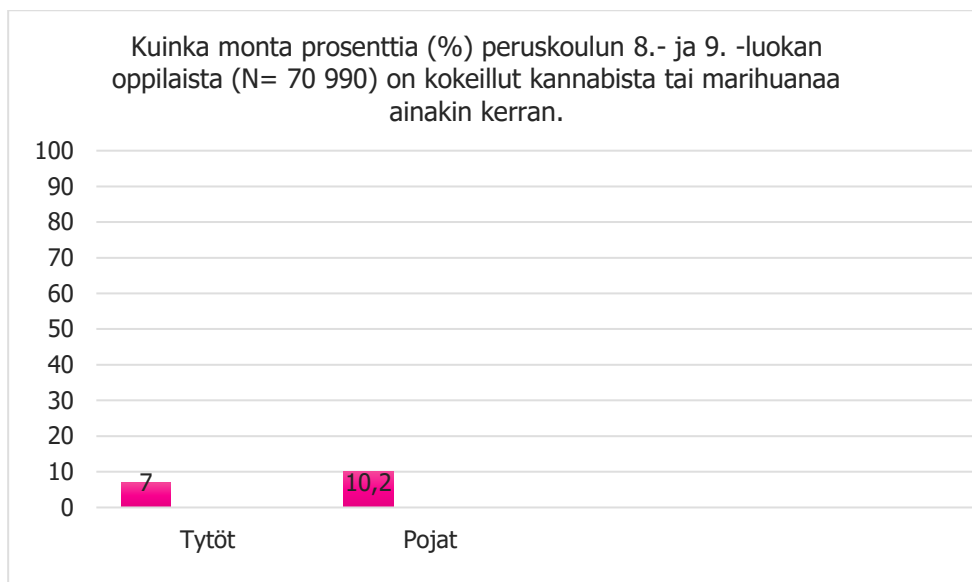
kulutukseen on vähentynyt ja se nähdään mukavana asiana osana juhlia sekä muita vuorovaikutustilanteita. Yökerhoissa ja ravintoloissa käyvät nykyään niin miehet kuin naisetkin, ja vapaapäiviä voidaan odottaa isolla kaveriporukalla jo nuoresta iästä lähtien. (Mäkelä & Österberg 2015.)

Kulttuurisidonnaista on myös huumeidenkäyttö. Monesti eri huumeet liittyvät erilaisiin muoti-ilmiöihin; niihin voivat sisältyä erilaiset tyyli, ideologiat, asenteet tai pukeutumistapa. Ne voivat olla halua erottautua muista tai kapinoida jotakin vastaan. Suuria huumeiden käytön aaltoja on tavattu ympäri maailmaa ja yksi merkittävimmistä on ollut Yhdysvalloissa 1800-luvulla, jolloin oopiumin käyttö oli hyvin yleistä. Kannabiksen käyttö juontaa juurensa paljon kauempaa, mutta se levisi jazz-muusikoiden laajamittaiseen käyttöön 1930-luvulla. Heroiinia ja amfetamiinia puolestaan käytettiin sota-aikoina lääkinnällisiin tarkoituksiin. Huumekulttuurit levisivät ensimmäisen kerran laajemmin hippikulttuurin ja psykedelian vuoksi 1960-luvun puolella välissä. Niin sanotussa ensimmäisessä huumeaallossa vaikuttivat paitsi matkustelu ja maailman tilanne, myös media ja kulttuuri. Ilmiö levisi Suomeen asti. (Seppälä & Salasuo 2015.)

Toinen huumeaalto rantautui Suomeen 1990-luvun alussa, jolloin Suomessa ei ollut vielä koettu vastaavaa. Huumeiden ongelmakäyttäjät moninkertaistuivat ja myös kannabiksen käyttö kaksinkertaistui. Huumekuolemat yleistyivät, rikollisuus sekä tartuntataudit lisääntyivät. 2000-luvun alkupuolella tilanne näytti lähtevän laskuun, mutta nyt kannabiksen käyttö ja sen kotikasvatus ovat olleet suosittuja. Lisäksi muuntohuumeet ja lääkeopioidit ovat alkaneet herättää kiinnostusta. (Hakkarainen 2011.)

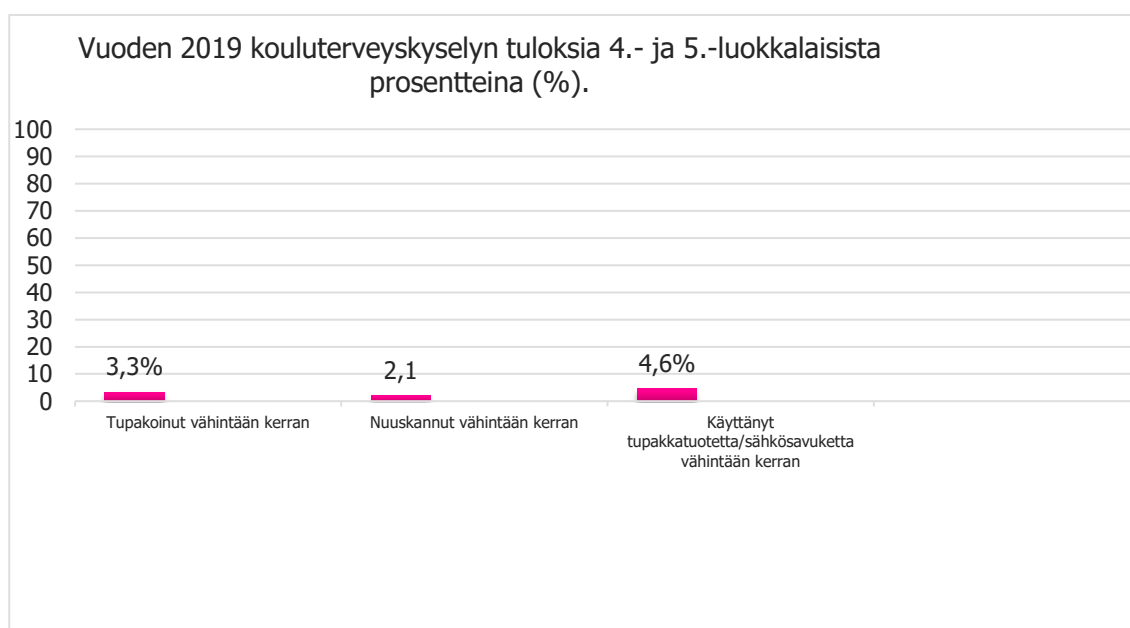
3.2 Nuoret ja päihteet

Vuoden 2019 kouluterveyskyselystä käy ilmi, että kaikista 8.- ja 9.-luokan oppilaista kokonaisuudessaan 8,6 % on kokeillut kannabista ainakin kerran. Tässä indikaattorissa poikien osuus on tyttöjä hieman suurempi ja vuoden 2017 kouluterveyskyselyyn verrattuna kehityskulku kannabiksen kokeilussa on ollut nousujohteinen (kuvio 2). (THL 2019c.) Tuloksista voidaan päätellä, että 8.- ja 9.-luokan poikaoppilaista yli kolme prosenttia enemmän on kokeillut kannabista ainakin kerran, kuin tyttöoppilaista. Tutkimuksista on huomattavissa jo nuoresta lähtien erot tyttöjen ja poikien välillä siinä, miten moni päihteitä kokeilee tai käyttää. Tämä herätti kysymyksen siitä, tulisiko nämä erot huomioida opetuksessa, jos tiedetään poikien herkempi kiinnostuminen päihteitä kohtaan. Voiko kyse olla esimerkiksi voimakkaammasta ryhmäpaineesta poikien kohdalla, jolloin päihteiden kokeilusta ei ole helppo kieltäytyä?

KUVIO 2. Kuinka monta prosenttia vuoden 2019 kouluterveyskyselyn mukaan peruskoulun 8.- ja 9.-luokan oppilaista on kokeillut kannabista ainakin kerran.

Saman vuoden 2019 kouluterveyskyselyn mukaan 4.- ja 5.-luokkalaisista hieman päälle 3 % on tupakoinut vähintään kerran (kuvio 3). Osuus on pienempi kuin vuoden 2017 kouluterveyskyselyssä. (THL 2019c.) Vuoden 2019 kyselyssä tupakkaa kokeilleiden osuus on kaksinkertainen nuuskaa kokeilleisiin verrattuna. Neljäs- ja viidesluokkalaiset ovat noin 10–11-vuotiaita, joten se herättää kysymyksiä siitä, mistä mahdollisuudet tuotteiden kokeiluun syntyvät. Kyseessä voi olla esimerkiksi saman koulun vanhemmat oppilaat, jolloin heidän osuutensa korostaminen nuorempien oppilaiden hyvinvoinnin ylläpitämisessä jollakin tasolla voisi olla aiheellista.

KUVIO 3. Vuoden 2019 kouluterveyskyselyn tuloksia 4.- ja 5.-luokkalaisista.

Yllä mainittujen tulosten lisäksi samasta vuoden 2019 kouluterveyskyselystä selviää, että 8.- ja 9.-luokkalaisista hieman alle puolet on käyttänyt jotain tupakkatuotetta tai sähkösavuketta vähintään

kerran, alle 6 % tupakoi päivittäin ja noin 5 % nuuskaa päivittäin (THL 2019c). Näistä kolmesta indikaattorista kaikissa muissa kehityskulku on ollut laskujohteista vuodesta 2017, paitsi nuuskan päivittäisessä käytössä nousujohteista. Esimerkiksi tällaisiin tutkimustuloksiin perustuu aikaisemmin mainittu Kuopion ehkäisevän päihdetyön ajatus sen taustalla, että päihdekeskustelujen painopiste siirrettiin yläkouluista alakouluille. Kyse ei ole keskustelujen tarpeettomuudesta yläkouluikäisille, vaan entistäkin tehokkaammasta ennaltaehkäisemisestä.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen laatimassa tutkimuksessa ehkäisevän päihdetyön tulevaisuudesta pohditaan sitä, että lapset ja nuoret tulevat kasvamaan kosteaan kulttuuriin ja alkoholin kokonaiskulutus tulee kasvamaan. (THL 2018b). Vuoden 2019 nuorten terveystapatutkimuksessa on tutkittu 12–18-vuotiaita nuoria. Tutkimus tehdään joka toinen vuosi ja se on tehty vuodesta 1977 lähtien. Vuoden 2019 tutkimuksessa kävi ilmi, että aiempaa harvempi nuori on täysin raitis. Lisäksi tupakkatuotteiden käytön väheneminen on pysähtynyt vuosien 2017–2019 aikana. 14–18-vuotiaista pojista tupakkatuotteita käyttää joka kymmenes ja saman ikäisistä tytöistä kahdeksan prosenttia. Poikien osuus on sama kuin kaksi vuotta aiemmin, mutta tyttöjen osuus on hieman noussut. Tämä selittyy nuuskan käytön lisääntymisellä. Alkoholimainonnan näkeminen nuorien keskuudessa on laskenut ja vain harva on ostanut itse alkoholia Alkosta tai kaupasta. Tupakoinnin kokeiluikä sekä tupakoinnin aloittamisikä on siirtynyt myöhemmäksi. Vuonna 2001 12-vuotiaista pojista 30 % ja tytöistä 25 % oli kokeillut tupakkaa. Tutkimuksessa havaittiin suurin lasku tupakoinnin kokeiluissa 12–28-vuotiailla 2000-luvulle siirryttäessä. Vuonna 2019 enää 1 % 12-vuotiaista on kokeillut tupakkaa, kun osuus tyttöjen kohdalla oli vuonna 1977 31 % ja pojilla jopa 50 %. Vuonna 2019 18-vuotiaista tytöistä ja pojista tupakkaa kokeilleiden osuudet olivat 55 % ja 59 %. (Kinnunen, Pere, Raisamo, Kattainen, Myöhänen, Lahti, Ahtinen, Ollila, Lindfors & Rimpelä 2019, 13–81.) Tutkimuksen tuloksista voi siis päätellä tupakoinnin kokeiluian siirtyneen 2000-luvulla yhä lähemmäksi täysi-ikäisyyttä.

Yksittäisten kouluterveyskyselytulosten lisäksi THL on julkaissut laajemman aikasarjan vuosien 2006–2019 tuloksista. Aikasarjaa tutkimalla on helpompi huomata kehityssuuntia eri aihealueissa. Aikasarjaan on otettu huomioon perusopetuksen 8.- ja 9.-luokkalaiset, lukion 1.- ja 2.-luokkalaiset sekä ammatillisten oppilaitosten opiskelijat koko maassa. Tarkastelemme tässä osiossa perusopetuksen 8.- ja 9.-luokkalaisten tuloksia. Perusopetuksen 8.- ja 9.-luokkalaisilla nuuskan päivittäinen käyttö on ollut nousujohteista vuosina 2006–2019, mutta lähtenyt siitä tasaantumaan pysyen kuitenkin hieman nousussa. Jyrkin nousu nuuskan päivittäisessä käytössä oli vuosina 2010–2013. Päivittäisessä tupakoinnissa on tapahtunut jyrkkää laskua vuodesta 2013 eteenpäin ja lasku on jatkunut aina vuoteen 2019 asti. Indikaattorissa ”Tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa” on tapahtunut laskua vuosina 2006–2015. Vuosina 2015–2017 suunta oli jälleen hieman nousujohteinen, mutta vuoteen 2019 indikaattorissa on tapahtunut laskua. Indikaattorissa ”Käyttää alkoholia viikoittain” kehityskulku on ollut samanlainen kuin edellisessä. (THL 2019c.)

ESPAD eli The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs tekee kyselyitä 15–16-vuotiaille liittyen päihteiden käyttöön. Kyselyitä on tehty vuosina 1995–2015 kuusi kappaletta, 48 Euroopan maassa. Vuonna 2015 toteutettuun kyselyyn osallistui 35 maata, Suomen ollessa yksi

niistä. Alkoholin käyttöön liittyen kyselystä ilmenee, että muihin maihin verrattuna suomalaisilla nuorilla on melko vähän juomiskertoja 30 päivän aikana. Suomalaisilla nuorilla kertoja on keskimäärin 4 tai vähemmän. Suomalaiset nuoret kuitenkin kuuluvat kärkimaihin alkoholin kulutusmäärissä, vaikka juomiskerrat ovatkin vähäiset. Kyselyssä tutkittiin juodun etanolin määrää viimeisimmän juomiskerran aikana. Suomalaisten nuorten kohdalla luku on 6,0 senttilitraa. Huumeisiin liittyen tutkimuksesta selviää, että Suomessa lähes kaikkien laittomien huumeiden saatavuus havaittiin huonoksi. (ESPAD 2017.) Huumeiden saatavuuteen liittyen on havaittavissa eroja tutkimusten välillä. Vuoden 2017 kouluterveyskyselyn mukaan koko maan ammatillisten oppilaitosten oppilaista 15 % koki huumeiden hankkimisen omalla paikkakunnallaan erittäin helpoksi ja 38,4 % melko helpoksi. Vastaavat luvut vuoden 2019 kouluterveyskyselyssä olivat 19,7 % ja 42,1 %. Lukion 1. ja 2. vuoden oppilaista vuoden 2017 kyselyssä 7,3 % vastasi huumeiden saatavuuden omalla paikkakunnallaan erittäin helpoksi ja melko helpoksi 38,7 %. Vastaavat luvut vuoden 2019 kyselyssä olivat 11 % ja 45,9 %. (THL 2019c.) Vaikka eri tutkimusten välillä voi olla eroja, osoittavat nämä luvut kuitenkin sen, että huumausaineiden saatavuuden helpoksi kokeminen on nousujohteista. Nousujohteisuus voi osaltaan selittyä muun muassa sosiaalisen median sisällön laajenemisella sekä sen suosion ja käytön lisääntymisellä.

Vuonna 2015 kannabista käytti arviolta 9,6 miljoonaa eurooppalaista 15–24-vuotiaista, joista miesten ja naisten välinen suhde oli 2:1. Euroopan koululaisten alkoholin ja muiden päihteiden käyttöä tarkastelevan ESPAD:n vuonna 2011 tehdyn tutkimuksen mukaan kannabis oli käytetyin laitton huumausaine 15–16-vuotiaiden oppilaiden keskuudessa. (EMCDDA 2016, 38–39.) European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction eli EMCDDA:n vuoden 2018 raportin mukaan 13,5 % 15–34-vuotiaista nuorista käyttää kannabista. Tämä tekee kannabiksesta tutkimuksen mukaan käytetyimmän huumeen muihin huumeisiin, kuten amfetamiiniin tai kokaiiniin verrattuna. (EMCDDA 2018.) Research Insight Finland Oy:n vuonna 2016 tekemän kyselytutkimuksen mukaan 79 % suomalaisista nuorista suhtautuu kielteisesti kaikkien muiden huumausaineiden paitsi kannabiksen säännölliseen käyttöön. Tutkimuksen mukaan kannabis kiinnostaa nuoria entistä enemmän ja se näkyy myös kokeilumäärissä. (EHYT 2016.)

Sähkösavukkeet ovat 2000-luvun puolessavälissä markkinoille tullut tuoteryhmä, jonka terveydellisistä haittavaikutuksista on verrattain vähän tutkimustietoa. Tutkimuksissa havaittujen terveydelle haitallisten aineiden määrä sähkösavukkeissa on pienempi kuin tehdasvalmisteisissa savukkeissa, mutta lukuisia haitallisia aineita niissäkin on. Lisäksi nikotiinipitoisten nesteiden käyttäminen sähkösavukkeissa aiheuttaa riippuvuutta samalla tavalla, kuin tehdasvalmisteiset savukkeet. (Päihdelinkki.fi. s.a.) Lisäksi National Institute on Drug Abuse eli NIDA selvitti tutkimuksessaan, että 12–21-vuotiailla tupakoimattomilla nuorilla, jotka olivat avoimia sähkösavukemainonnalle, oli 60 % todennäköisempää kokeilla tehdasvalmisteista savuketta vuoden päästä, kuin niillä nuorilla, jotka eivät olleet avoimia mainonnalle. Tutkimuksessa nuori oli mainonnalle avoin, jos hän kertoi pitävänsä mainoksien kuvista tai tunnistavansa niitä. (NIDA 2018.)

Ehkäisevä päihdetyö on jatkuvan muutoksen ja kehittämisen tarpeessa, koska erilaiset päihteet kiinnostavat nuoria entistä enemmän. Yksi kiinnostuksen syy on esimerkiksi se, että päihteet kuvastavat

aikuisten maailmaa. Nuorilla ei kuitenkaan ole valmiuksia ajatella aikuisten tavoin päihteistä aiheutuvia haittoja, ja sen takia heille täytyy kertoa päihteiden vaaroista ja riskeistä mahdollisimman totuudenmukaisesti sekä tehokkaasti. Nuorien keskuudessa ensimmäiset päihdekokeilut liittyvät tyypillisesti tupakkatuotteisiin ja tupakkakokeilut aloitetaan noin 13–15-vuoden iässä. Tupakkatuotteisiin kuuluvat nuuska, sähkötupakka, savukkeet ja sikari. Jo yläkouluikäisenä osa nuorista kokee ensimmäisen humalatilansa. Kannabis on nuorten keskuudessa yleisimmin kokeiltu huume. Kannabiksen käytössä on iso riski mielenterveysongelmiin kuten masennukseen, ahdistuneisuuteen ja paniikki-kohtauksiin. Nuorten päihteidenkäytön havaitsemisessa oleellista on juuri se, että nuorta nähdään riittävän usein ja tarpeeksi pitkä aika kerralla. Tämä pätee niin koulumaailmassa kuin kotonakin. (Nuorten Mielenterveystalo s.a.)

4 PÄIHDEKESKUSTELUJEN JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimusongelma

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa tietoa Pyörön ja Ahtisaaren alakoulujen oppilaiden sekä heidän opettajiensa kokemuksista Kuopion kaupungin ehkäisevän päihdetyön oppilaille järjestämien päihdekeskustelujen kehittämiseksi. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää kyselytutkimuksella, kokevatko oppilaat saavansa hyötyä nykyisen mallisista päihdekeskusteluista ja minkälaista heidän kokemansa hyöty niistä on ollut. Tämän lisäksi oppilaiden opettajilta oli tarkoitus selvittää, kokevatko he päihdekeskustelut hyödyllisiksi oppilaiden kannalta, ja millaisia kehitystarpeita päihdekeskusteluihin voisi liittyä. Luokanopettajien näkemykset ovat tutkimuksessa lisäelementtinä, ja ne voivat auttaa päihdekeskusteluihin liittyvien kehitystarpeiden tunnistamisessa.

Työmme keskeisimmät tutkimuskysymykset ovat:

1. Kokevatko varhaisnuoret saavansa itselleen hyötyä päihdekeskusteluista?
2. Pitävätkö opettajat keskusteluita oppilaiden kannalta hyödyllisinä?
3. Miten olemassa olevaa mallia tulisi kehittää ja mitä konkreettisia toimenpiteitä tulisi tehdä kehityksen edistämiseksi?

4.2 Smokefree -rastirata päihdekeskustelujen perustana

Opinnäytetyömme tutkimus tehtiin hankeopintoihin yhdistettynä, joten ennen tutkimusprosessin aloittamista osallistuimme Kuopion kaupungin ehkäisevän päihdetyön järjestämille päihdekeskustelutunneille Martti Ahtisaaren sekä Pyörön alakouluilla. Osallistuimme projektin suunnittelu- sekä opetusvaiheeseen. Kuopion ehkäisevän päihdetyön järjestämät päihdekeskustelut pohjautuvat muun muassa EHYT ry:n käyttämään Smokefree-rastirataan. Smokefree -rastirata on suunniteltu ensisijaisesti 5.–6.-luokkalaisille, mutta sitä voi soveltaa myös esimerkiksi yläkoulujen oppilaiden opetukseen. Smokefree -rastirata on opetusmateriaali, joka haastaa osallistujia pohtimaan tupakka- ja nikotiiniuotteiden vaikutuksia esimerkiksi ihmisiin ja ympäristöön liittyen. Opetusmateriaaliin sisältyy Tupakan tarina -julistet, tehtävärastit ja vastauslomakkeet sekä ohjaajan opas. Opas on tarkoitettu käytettäväksi apuvälineenä purkukeskustelussa.

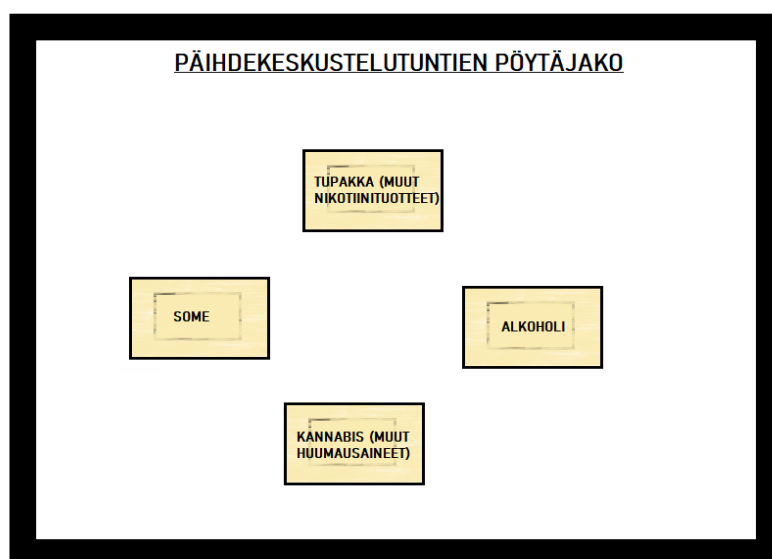
Smokefree -rastiradassa on viisi rastia. Ensimmäisellä rastilla on viivadiagrammien tulkintaa, mitkä kuvastavat tupakkaa kokeilleiden ja päivittäin tupakoivien osuuksia tietyn ikäisistä. Diagrammeihin liittyy kysymyksiä esimerkiksi tupakoimisen kehityksestä ilmiönä sekä tulevaisuuden kuvasta. Toisella rastilla on kuvatehtävä liittyen tupakan ja nuuskan ympäristövaikutuksiin. Näitä edellä mainittuja asioita haastetaan pohtimaan konkreettisten kuvien kautta. Kolmannella rastilla on tapauskuvaus, minkä tarkoituksena on herättää keskustelua muun muassa tupakka- ja nuuskakokeiluihin liittyvästä

sosiaalisesta paineesta. Neljännellä rastilla luetaan Tupakan tarina -sarjakuva ja pohditaan sen pohjalta vastauksia kysymyksiin median vaikutuksesta tupakkatuotteiden käyttöön, erilaisista syistä käyttää tupakkatuotteita sekä keinoista kieltäytyä tupakkatuotteiden käytöstä. Viimeisellä rastilla on totta vai tarua -tehtävä, jossa on erilaisia väittämiä.

Smokefree -materiaali on ladattavissa EHYT ry:n nettisivuilta. Materiaalia pystyy soveltaen käyttämään myös muiden aineiden opetuksessa. (EHYT ry s.a.) Kuopion ehkäisevä päihdetyö on soveltanut Smokefree -rastirataa muutamalla erilaisella tavalla ja opinnäytetyön kyselytutkimuksen tarkoitus on testata juuri tällä hetkellä käytössä olevan rastiradan toimivuutta osallistujien näkökulmasta.

4.3 Kuopion ehkäisevän päihdetyön päihdekeskustelumalli

Kuopion ehkäisevän päihdetyön käyttämässä päihdekeskustelumallissa on päihderata, missä on eri päihteisiin ja sosiaaliseen mediaan liittyviä aiheita, joiden läpikäymisen on tarkoitus saada oppilaita pohtimaan aiheita eri näkökulmista ja virittää keskustelua sekä pohdintaa myös keskustelutuntien ulkopuolelle. Tämä tekee päihdekeskusteluista yhden päihdekasvatuksen kulttuurisen vaikuttamisen keinoista. Päihdekeskustelut olivat noin tunnin mittaisia ja siihen aikaan sisältyi ryhmien jakaminen sekä teemojen läpikäyminen. Oppilaat osallistuivat päihdekeskusteluihin aina luokittain, jotta ryhmäkoot eivät kasvaaneet liian suuriksi ja eri ikäryhmät pystyttiin ottamaan huomioon. Keskustelutunti koostui neljästä teemasta: tupakka (muut tuotteet), kannabis (muut huumausaineet), alkoholi ja sosiaalinen media. Jokainen luokka jaettiin tunnin alussa neljään pöytäryhmään teemojen mukaisesti (kuva 1). Pöytäryhmät eivät kiertäneet tai liikkuneet, vaan koko keskustelutunti käytiin samalla ryhmäjaolla. Tähän vaikutti pääasiassa ajalliset resurssit. Oppilaat vastasivat ensin ryhmän kesken teemoja koskeviin kysymyksiin. Jokaisessa pöydässä oli sen teemaa koskevat kysymys- ja vastauslomakkeet. Pohdinnalle varatun ajan jälkeen kysymykset ja oppilaiden vastaukset käytiin yhdessä läpi. Tässä vaiheessa tarkoituksena oli kuulla oppilaiden vastauksia, antaa uutta informaatiota ja tarvittaessa korjata virheellisiä luuloja.

KUVA 1. Päihdekeskustelutuntien pöytäjako.

Samalla tavalla kuin Smokefree -rastiradassa, päihdekeskusteluissakin oli tarkoituksena ottaa keskustelun aiheeksi päihteiden vaikutukset niin ihmisiin, yhteiskuntaan kuin ympäristöön. Lisäksi päihdekeskusteluissa oli Smokefree-radan tapaan keskustelua sosiaalisesta paineesta, päihteistä kieltäytymisestä, erilaisista tilanteista kuten päihtyneen henkilön kohtaamisesta sekä esimerkiksi oman vanhemman alkoholin käyttöön suhtautumisesta. Opinnäytetyön tutkimusvaiheessa emme ottaneet sosiaalista mediaa ollenkaan huomioon, koska olimme halunneet rajata tutkimuksemme koskemaan ainoastaan päihteitä. Kuitenkin esimerkiksi julkisessa keskustelussa on noussut esille sosiaalisen median linkittyminen lasten ja nuorten päihteiden käyttöön. Esimerkiksi huumeiden tilaus internetistä ja somekysäminen sekä päihteiden näkyvyys somessa ovat laajoja sekä erittäin tärkeitä aiheita, mutta rajasimme tietoisesti niiden asioiden käsittelyn pois tästä työstä siksi, että aihe on yksinäänkin laajuudeltaan tarpeeksi suuri ollakseen uuden tutkimuksen aihe.

Jokaisessa ohjaustilanteessa päihdekeskustelutuntien aikana huomioitiin oppilaiden ikätaso esimerkiksi puhetyylissä, termien käytössä sekä niiden avaamisessa. Ennen jokaisen varsinaisen keskustelutunnin aloittamista oppilailta kysyttiin tiettyihin termeihin liittyen, ovatko niiden merkitykset tuttuja entuudestaan. Tällaisia termejä olivat ”päihde”, ”kannabis”, ”huumausaine”, ”alkoholi” ja ”tupakkatuotteet”. Oli tärkeää, että oppilaat ymmärsivät erilaiset termit yhtä selkeästi kuin aikuiset, jotta päihdekeskustelutunnit toimisivat tehokkaasti. Lisäksi termistön avaaminen ja yhteisymmärryksen varmistaminen hyödynsivät niin meitä tutkijoita kuin oppilaitakin. Ennen kyselyn aloittamista termi ”päihteet” selitettiin jokaisen luokan oppilaille päihdekeskustelutuntien alussa. Lisäksi kyselylomakkeen alussa olevassa ohjeistuksessa kaikki hankalimmiksi arvioidut termit avattiin selkeästi vastaajien ikätaso huomioon ottaen (Liite 1).

4.4 Tutkimuksen kohderyhmänä alakoulujen päihdekeskusteluihin osallistuneet oppilaat ja opettajat

Kouluterveyskyselyiden tulosten valmistuttua jokainen koulu saa haltuunsa omien oppilaidensa vastauksiin perustuvaa tietoa heidän kouluissaan vallitsevasta päihdekäyttäytymisestä. Näiden tulosten perusteella päihdekeskusteluja pyritään järjestämään ja kohdentamaan kouluille, pääasiassa koulujen pyynnöstä. Koulut voivat pyytää ehkäisevältä päihdetyöltä päihdekasvatusapua muutenkin, kuin kouluterveyskyselyiden tuloksiin liittyen. Kuopion kaupungin ehkäisevä päihdetyö on siirtänyt päihdekeskustelujen järjestämisen painopisteen yläkouluista alakouluihin muun muassa kouluterveyskyselyistä ilmenneiden tulosten vuoksi, mitkä kertovat siitä, että ensimmäisiä päihdekokeiluja suoritetaan jo yläkouluissa. Esimerkiksi tupakkaa kokeillaan ensimmäisen kerran keskimäärin 13–15-vuotiaana (Nuorten Mielenterveystalo s.a.). Edellä mainitut seikat vaikuttivat siihen, miten opinnäytetyön tutkimuksen kohderyhmä ja kohdekoulut rajautuivat.

Kuopion ehkäisevän päihdetyön koordinaattori on käynyt silloisen työryhmänsä kanssa pitämässä päihdekeskustelutunteja aikaisemminkin vuosina 2017–2018. Ryhmiä on ollut kokonaisuudessaan 32 ja niihin osallistuneita oppilaita 548. Nämä päihdekeskustelut ovat painottuneet Kuopion yläkouluihin. Työryhmä voi olla hyvinkin vaihtuva, mutta hankkeen ja opinnäytetyön aikana siihen kuului EHYT ry:n työntekijä sekä ehkäisevän päihdetyön harjoittelija. Viimeisimmän, vuonna 2019 tehdyn

kouluterveyskyselyn mukaan nuorten humalahakuinen juominen on vähentynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana ja suurin osa lapsista ja nuorista viihtyy koulussa (Ikonen & Helakorpi 2019, 1.). Kuopiossa yhä useammasta koulusta otetaan kuitenkin yhteyttä. Monet opettajat ovat ilmaisseet keskustelutunneille olevan tarvetta ja että lapset sekä nuoret tarvitsevat päihdekasvatuksen lisäksi myös kasvatusta liittyen sosiaalisessa mediassa käyttäytymiseen ja sen riskeihin. Ensimmäiset päih-teisiin liittyvät kysymykset ovat ajankohtaisia noin kolmasluokkalaisilla. Päihdekeskusteluja on alettu tekemään aikaisintaan kolmannen luokan opiskelijoille, koska jo 9-vuotiailla on uteliaisuutta monia eri asioita kohtaan. (MLL 2019b.)

Opettajat eivät kaikilta luokilta osallistuneet keskustelutunneille ja se suurelta osin vaikutti pieneen vastaajamäärään heidän osaltaan. Lisäksi osa opettajista osoittautui sijaisopettajiksi, jolloin pyyntö kyselyyn vastaamisesta meni heidän kauttaan ja tämä osaltaan myös hidasti tutkimukseen vastaamista. Sen vuoksi, että kaikki opettajat eivät osallistuneet kouluilla järjestettäviin päihdekeskusteluihin, kyselyn vastaajamäärän tiedettiin jäävän pieneksi ja heidät huomioitiin tutkimuksessa sellaisena kohderyhmänä, jonka vastaukset antaisivat tutkimukselle hyödyllistä lisätietoa, mutta jonka vastaus-ten vajavaisuus tai puutteellisuus ei vaikuttaisi tutkimuksen onnistumiseen muuten. Noin 20 opetta-jasta kuusi vastasi kyselyyn.

4.5 Tutkimusmenetelmät

Tämä tutkimus on pääasiallisesti kvantitatiivinen, jossa on myös kvalitatiivisia elementtejä. Kvantitatiiviselle tutkimusmenetelmälle ominaista on tiedon esittäminen numeerisesti sekä tutkimuksen objektiivisuus eli tuloksen riippumattomuus tutkijasta (Vilkka 2014, 13). Tutkimuksen kvantitatiivinen osuus kuvastaa ilmiöitä sekä tuloksia prosenttiluvuilla, ja niillä vastataan kysymyksiin kuinka paljon ja miten usein. Tutkimusongelma pohjautui näihin kysymyksiin ja siksi kvantitatiivinen tutkimusmenetelmä oli sopivin tapa tehdä tutkimus. Tutkimuksen kvalitatiivinen osio tarkoittaa avoimia, tarken-nusta antavia kysymyksiä suljettujen kysymysten lisänä. Muut tutkimuksesta saatavat tulokset eivät olleet kvalitatiivisiin kysymyksiin saatavista vastauksista riippuvaisia. Tähän päätökseen vaikutti en-nalta tiedetty mahdollisuus opettajien vastaajamäärän vähäiseksi jäämiseen sekä oppilaiden ikätaso ja sen mahdolliset vaikutukset avoimiin kysymyksiin saatujen vastausten laatuun sekä määrään.

Hanketyöskentelyn päihdekeskustelujen suuren osallistujamäärän vuoksi jo ennen tutkimuksen to-teuttamista vastaajamäärästä tiedettiin tulevan suuri, vaikka kyselyyn vastaaminen perustuikin va-paaehtoisuuteen. Päihdekeskusteluihin osallistuneita luokkia oli noin 10 molemmissa kouluissa ja kyselyyn vastasi 270 oppilasta näistä luokista. Tämän vuoksi tutkimustavaksi valittiin kyselytutkimus ja tutkimusaineisto kerättiin strukturoidulla kyselylomakkeella (liite 1). Opettajille suunnatussa kyse-lylomakkeessa (liite 2) oli kaksi kysymystä ja sekin oli luonteeltaan strukturoitu. Toinen kysymyksistä oli kvantitatiivista tietoa antava ja toinen kvalitatiivista. Tutkimuksen perusjoukko on aikaisemmin Kuopion ehkäisevän päihdetyön päihdekeskusteluihin osallistuneet lapset ja nuoret, joita on ollut 548 yhteensä 32 ryhmässä.

4.6 Kyselylomake ja aineiston keruu

Kysely on sopiva aineiston keruutapa, kun vastaajia tiedetään olevan paljon. Kyselyssä kaikilta vastaajilta kysytään samat kysymykset ja samassa järjestyksessä, mikä tekee siitä strukturoidun. Tästä käytetään myös termiä vakiointi. Kysymys luetaan itse, jonka jälkeen siihen vastataan valitsemalla itselle paras vaihtoehto. Tällä aineistokeruun menetelmällä pystytään kysymään hyvin henkilökohtaisiakin asioita. Tutkija voi tehdä kyselyn valitsemallaan tavalla esimerkiksi internetissä, postitse tai konkreettisella paperilomakkeella. (Vilkka 2007, 28.) Tutkimuksen kyselyn henkilökohtaisen luonteen vuoksi se toteutettiin täysin nimettömänä. Internetlinkin käyttäminen oli sopivin tapa tehdä kysely, koska kohderyhmä oli suuri ja hajallaan. Lisäksi valintaan vaikutti kohderyhmän ikätaso; monelle lapselle ja nuorelle internetin sekä sosiaalisen median käyttö on nykyään hyvin luontainen ajanviettokeino sekä sosiaalisen kanssakäymisen paikka, joten kysely toteutettiin oppilaille luontaisessa ympäristössä (MLL 2019a). Opettajien kysely toteutettiin myös internetlinkillä, jotta kaikki tutkimuslokset saatiin arkistoitua saaman paikkaan ja analysoitua sieltä.

Kohderyhmän ikä- ja kehitystaso vaikuttivat kyselytavan valinnan lisäksi kyselylomakkeen kysymysten muotoiluun ja aseteluun. Kysymykset tuli muotoilla kaikista nuorimpien vastaajien ikätason mukaan, jotta saatiin mahdollisimman totuudenmukaisia vastauksia ja tuloksia. Ennen kyselyn toteuttamista tutustuimme eri-ikäisten lasten kehitystasojen teoriaan ja keskustelimme ehkäisevän päihdetyön koordinaattorin kanssa kysymysten oikeanlaisesta asetelusta. Kyselylomaketta ei testattu objektiivisesti muilla nuorilla, koska tarvittavat palautteet lomakkeen ulkoasusta ja kielestä saatiin ehkäisevän päihdetyön työntekijöiltä. Palautteen pohjalta lomakkeessa muokattiin tekstin sekä kysymysten selkeyttä ja operationalisoitiin termistöä siltä osin kuin se oli mahdollista. Riski kysymysten väärinymmärtämiseen ja vaikealukuisuuteen oli kuitenkin edelleen olemassa ja sitä minimoitiin entisestään olemalla luokassa paikalla, kun oppilaat vastasivat kyselyyn. Kohderyhmän ikätaso huomioitiin myös kyselyn pituudessa, jotta se ei olisi liian pitkä varhaisnuorille vastattavaksi. Tarkoituksena oli säilyttää oppilaiden mielenkiinto yllä koko kyselyn ajan.

Kohderyhmän iän vuoksi koulujen opettajat lähettivät laatimamme tiedotteen (liite 3) oppilaiden vanhemmille Wilma-verkkopalvelusta, minkä avulla myös tarjottiin vanhemmille mahdollisuus kieltää lapsensa osallistuminen tutkimukseen. Tämän tiedotteen yhteydessä mainittiin kyselyn anonyymistä luonteesta. Vanhempien kieltoon perustuvia osallistumatta jättämisistä oli vain yhdestä kahteen oppilaan kohdalla muutamassa luokassa. Luokkien opettajat olivat saaneet laatimaamme Wilma-viestiin vastaukset niiltä vanhemmilta, jotka kielsivät lapsensa osallistumisen kyselyyn. Opettajat veivät nämä oppilaat luokan ulkopuolelle tekemään muita tehtäviä siksi aikaa, kun muut suorittivat kyselyä luokassa.

Kyselylomakkeet luotiin Webropol-ohjelmalla ja niihin tehtiin linkit. Nämä linkit käytiin antamassa jokaiseen luokkaan erikseen kirjoittamalla ne aina taululle tai piirtoheittimelle. Samalla mahdollistui oppilaiden auttaminen ja neuvominen kyselylomakkeiden kanssa, jos ilmeni tarvetta. Kyselyyn vastattiin anonyymisti ja tästä kerrottiin myös kyselylomakkeen ohjeistuksessa sekä kyselyn alussa sel-

keästi oppilaille ja opettajille. Kysely toteutettiin Webropol-kyselyohjelmalla, koska se on monipuolinen työkalu tutkimusten toteuttamiseen, jota on myös helppo käyttää. Ohjelmalla pystyttiin ohittamaan yksi kyselyn toteuttamiseen liittyvistä ongelmista, mikä on Vilkan (2007, 28) mukaan vastausten hidas palautuminen tutkijoille. Lisäksi Webropol-ohjelmalla tuloksista saatiin suoraan prosenttilukuja vastaavat diagrammit, jotka oli helppo mallintaa Powerpoint-ohjelmalla ja siirtää opinnäytetyöhön. Tämä säästi tutkimuksen tulosten analysointiin käytettävää aikaa.

4.7 Aineiston käsittely ja analysointi

Tutkimusaineiston analysointi aloitettiin tammikuussa 2020. Kaikki vastaukset kerättiin Webropol-ohjelmalla ja internetlinkit jaettiin oppilaille normaalin koulupäivän aikana. Vastauksia tuli kokonaisuudessaan 270 kappaletta, mutta joidenkin lomakkeen kysymysten kohdalla vastauksia oli muutama vähemmän. Kahdesta luokasta kaksi oppilasta ei saanut lupaa vanhemmilta kyselyyn vastaamiseen ja heille lomaketta ei jaettu. Huomioidessa pelkästään luvan saaneet oppilaat, vastausprosentti oli 100. Huomioidessa taas kaikki luokassa aluksi paikalla olleet, mukaan lukien ne oppilaat jotka eivät saaneet lupaa kyselyyn vastaamiseen, vastausprosentti oli 98,5. Tällainen tutkimuksessa ilmennyt kato ei ollut ongelma, koska se oli niin vähäistä ja satunnaisesti jakautunutta (Vilka 2007, 106).

Aineiston käsittelyssä tutkimuksessa saatu aineisto tarkistetaan ja se tallennetaan tietokoneelle numeraalisesti tutkittavaan muotoon (Vilka 2007, 106). Webropol-ohjelmalla oppilaiden antamat vastaukset menivät suoraan tutkittavaan muotoon sovelluksen muistiin, mikä säästi ajallisia resursseja. Aineistosta saaduista tiedoista tehtiin pylväsdiagrammeja Powerpoint-ohjelmalla, koska koimme sen yksinkertaisimmaksi tavaksi luoda tuloksista selkeät kuvaajat. Kyselylomakkeiden tarkistuksessa on tarkoituksena tarkistaa saatujen vastausten laatu ja tarvittaessa poistaa asiattomia vastauksia sisältävät lomakkeet. Jo tämä vaihe antaa tutkijalle viitteitä siitä, onko kyselylomakkeen kysymysten asettelu ja muotoilu ollut onnistunut. (Vilka 2007, 106.)

Kvantitatiivisten kysymysten osalta yhtään vastausta tai lomaketta ei ollut tarpeen poistaa, mutta avoimien kysymysten kohdalla joitain vastauksia oli aiheellista jättää pois. Syynä vastausten poistamiseen oli niiden asiaton laatu, aiheesta irrallisuus ja epämääräisyys. Avoimiin kysymyksiin saadut vastaukset olivat tarkoitettu kvantitatiivisia vastauksia täydentämään ja niiden analysoinnissa käytettiin teemoittelua. Oppilailta saatiin vastauksia kahteen avoimeen kysymykseen ja teemoittelua käytimme vain toisen kysymyksen vastauksien analysoinnissa. Tämä sen takia, että vain toiseen kysymykseen vastauksia tuli tarpeeksi ja ne olivat julkaisukelpoisia. Ensimmäiseen avoimeen kysymykseen saatiin viisi vastusta, joista yhtään ei julkaistu niiden asiattoman laadun ja asiayhteydestä irrallisuuden vuoksi. Toiseen kysymykseen vastauksia tuli yhteensä 117 ja julkaisukelpoisia valikoitiin taulukkoon 60.

Vastaukset teemoiteltiin taulukkoon niiden koskemien aihealueiden mukaan ja näitä aihealueita käsiteltiin myös päihdekeskusteluissa. Aihealueisiin perustuvan teemoittelun tarkoituksena on hahmotella, mistä aihealueista oppilaat näyttivät oppivan eniten ja mitkä asiat jäivät helpoimmin mieleen. Vastauksien perusteella määritellyt aihealueet taulukossa ovat terveysvaikutukset, yleistä päihteistä

ja niihin suhtautumisesta, päihteiden käytön seuraukset, päihteiden alkuperä ja niiden sisältämät aineet sekä päihteisiin liittyvät taloudelliset- ja ympäristöasiat.

Terveysvaikutukset	Yleistä päihteistä ja niihin suhtautumisesta	Päihteiden käytön seuraukset	Päihteiden alkuperä ja niiden sisältämät aineet	Päihteisiin liittyvät taloudelliset- ja ympäristöasiat
<i>Mitä päihteet sisältää ja mitä haittoja niistä on</i>	<i>Kuinka vaarallisia ne ovat</i>	<i>Opin eri päihteiden seurauksia</i>	<i>Esim. miten paljon niissä on eri aineita</i>	<i>Jotkut ihmiset käyttävät paljon rahaa päihteisiin</i>
<i>Opin että päihteisiin voi kuolla ja voi tulla erilaisia sairauksia</i>	<i>Lasten ei kannata kokeilla päihteitä</i>	<i>Huumeitten vaikutus on negatiivinen</i>	<i>Tupakassa on ter- vaa</i>	<i>Sen että miten ja millai- sissa oloissa tupakkaa viljellään</i>
<i>Että tupakka pahentaa keuhkoja</i>	<i>No esim onko kannabis huume</i>	<i>Sen että tulee riip- puvuus</i>	<i>Esimerkiksi miten paljon erilaisia ai- neita tupakassa on</i>	<i>Miten paljon päihteet maksaa</i>
<i>Esim että mitä vaikutteita päihteistä tulee</i>	<i>Että päihteitä ei saa käyttää</i>	<i>Esim. Että mitä vai- kutteita päihteistä tulee</i>	<i>Tupakka tuottaa aika paljon tervaa</i>	<i>Opin että jotkut ihmiset käyttävät paljon rahaa päihteisiin</i>
<i>Miten huumeet vaikutta- vat ihmisten mieleen ja kehoon</i>	<i>Mä en tienny ennen mikä on kannabis</i>	<i>Mitä vaaroja niistä koituu ja muuta</i>	<i>Että kannabis on kasvi</i>	
<i>Opi että päihteisiin voi kuolla tai voi tulla erilaisia sairauksia</i>	<i>Opin lisää siitä että huumeisiin ei kannata koskea tai ottaa vas- taan toisilta esim. nuus- kaa</i>	<i>Niiden käytöstä ja seurauksista</i>	<i>Että kannabis on tehty kukasta</i>	
<i>Opin että päihteet eivät ole hyväksi keholle</i>	<i>Että ei kannata käyttää päihteitä kun ne on vaarallisia</i>	<i>Mitä haittoja alko- holista ja huumeista on</i>	<i>No esim sen mitä tupakka sisältää mitä nuuska sisäl- tää jne.</i>	
<i>Että ne ei tee hyvää eli- mistölle</i>	<i>Että lapset ei saa ottaa päihteitä</i>	<i>Mitä vaikutuksia siitä on</i>	<i>Opin hieman päihteiden alku- perää</i>	
<i>Miten huumeet vaikutta- vat kehoon</i>	<i>Päihteitä ei saa käyttää</i>	<i>Haittoja päihteistä</i>	<i>Mitä aineita on tupakassa</i>	
<i>Opin mitä tervaa on ja mi- ten se vaikuttaa keuhkoi- hin ja miten tupakka vai- kuttaa keuhkoihin</i>	<i>Opin sen että ei kan- nata koskea tai kokeilla</i>	<i>Ymmärsin parem- min mitä vaikutuk- sia päihteistä on</i>	<i>Mistä tupakka tehdään</i>	
<i>Että päihteistä voi tulla suusyöpä</i>	<i>Että päihteitä ei kan- nata käyttää</i>	<i>Tiesin että päihteet ovat haitallisia mutta opin miten ne ovat haitallisia</i>	<i>Se että tupakka viljellään</i>	
<i>Opin kuinka paljon tervaa ihmisen kehoon menee</i>	<i>Mä en tienny mikä on kannabis</i>		<i>No en tiennyt että tupakassa on ter- vaa</i>	
<i>Mitä nuuska tekee</i>	<i>Minä opin että kuinka vaarallisia päihteet voi olla</i>			
<i>Opin kuinka paljon kaikki päihteet haittaavat ihmi- sen elimistöä</i>	<i>Se kuinka vaarallisia ne on</i>			
<i>Opin että jos käyttää huu- meita tai nuuskaa niin voi hampaat mennä pilalle</i>	<i>Opin miten pitää suh- tautua päihteisiin</i>			
<i>Esim sen et se ei tee to- dellakaan hyvää kellek- kään ja se on pelkkää myrkkyä</i>				
<i>Opin että päihteistä voi saada pahoja oireita</i>				

<i>Että tupakasta voi saada syövä. Tupakassa on ter- vaa</i>				
<i>Miten päihteet vaikutta- vat ihmisen kehoon</i>				

TAULUKKO 1. Oppilaiden antamat avoimet vastaukset siitä, mitä he kokivat oppineensa päihdekeskusteluissa.

4.8 Tutkimuksen kokonaisluotettavuus

Tässä osiossa tarkastellaan tutkimuksen kokonaisluotettavuutta arvioimalla sen reliabeliutta sekä validiutta. Kokonaisluotettavuutta tulee arvioida jo tutkimuksen aikana, mutta myös tutkimuksen jälkeen raportointivaiheessa. Tutkimuksen reliabelius tarkoittaa sen toistettavuutta; tutkimus tulee olla toistettavissa ilman, että tutkimustulokset jäävät sattuman varaan tai ovat riippuvaisia tutkijasta. Lisäksi tulee ymmärtää, että tutkimustulokset ovat aikaan ja paikkaan sidonnaisia; tuloksia ei voi yleistää muuhun ryhmään tai paikkaan eli tehdyn tutkimuksen ulkopuolelle päteviksi. Tutkimuksen reliabiliteettia arvioitaessa tarkastellaan myös tutkimuksen tarkkuutta sen toteutuksessa. Tutkimus on tarkka, kun se ei sisällä satunnaisvirheitä. Tutkimuksen validiudella tarkoitetaan tutkimuksen kykyä mitata juuri sitä, mitä tutkimuksessa oli tarkoituskin. Tähän kuuluu muun muassa teoreettisten käsitteiden operationalistointi arkikielelle valitsemaansa tutkimusmittariin. (Vilka 2007, 149–150.)

4.8.1 Tutkimuksen reliabelius

Meille oli tärkeää saada tutkimuksen kokonaisluotettavuus hyvälle tasolle ja sen vuoksi esimerkiksi kyselylomakkeen tekemiseen ja kysymysten muotoilun arviointiin käytettiin paljon aikaa. Tutkimuksen reliabelius jäi kuitenkin joiltain osin kyseenalaiseksi, koska ehkäisevän päihdetyön järjestämistä päihdekeskusteluista Kuopiossa kyseiselle kohderyhmälle ei ole aikaisemmin suoritettu kyselytutkimuksia. Meillä ei siis ollut kyselyn toistettavuudelle vertailukohdetta. Löytämämme tiedon valossa muitakaan tämänkaltaisia kyselyjä oppilaille ei ole tehty päihdekeskusteluista. Tutkimuksen kysely kylläkin toistettiin useaan kertaan, koska vastaukset kerättiin oppilailta luokkakohtaisesti. Vastaukset eivät kuitenkaan luokkakohtaisesti jakautuneet Webropolissa, joten toistettavuutta ei pystytty testaamaan myöskään sen osalta.

Tutkimuksen reliabeliuteen liittyy myös otannan edustaminen perusjoukkoa (Vilka 2007, 150). Otantaan emme suoranaisesti päässeet vaikuttamaan, muuta kuin sen osalta, että toivoimme ehkäisevän päihdetyön koordinaattorilta alakoulujen sijoittuvan mahdollisimman eri puolille Kuopiota, eikä esimerkiksi samalle asuinalueelle. Loppujen lopuksi koulut valikoituivat koulujen pyynnöstä saada päihdekeskusteluja oppilaille. Otoksoon liian pieneksi jäämiseen varauduttiin valitsemalla pari ylimääräistä kohdetta päihdekeskusteluille ja kyselyn toteuttamiselle. Tähän kuitenkin tuli esteeksi omat ajalliset resurssimme ja lisäksi jo olemassa olevista kohdekouluista tuli riittävän suuri otanta. Tutkimuksen perusjoukko muodostuu kaikista Kuopion ehkäisevän päihdetyön järjestämiin päihdekeskusteluihin osallistuneista oppilaista. Tämän tutkimuksen päihdekeskusteluihin osallistuneet oppilaat pois lukien, päihdekeskusteluihin on osallistunut vuosina 2017–2018 548 oppilasta yhteensä 32

luokasta. Tutkimuksen otanta ei sellaisenaan edusta perusjoukkoa, koska aikaisemmin päihdekeskustelut ovat keskittyneet yläkoululaisille ja nykyään enemmän alakouluille. Kuitenkin yhteismäärä kaikista päihdekeskusteluihin osallistuneista oppilaista on noin 850 ja kyselyyn vastasi 270 oppilasta eli 32 %. Näihin lukuihin perustuen tutkimuksen reliabelius voidaan kuitenkin arvioida hyväksi, koska suuri osa keskusteluihin osallistuneista tavoitettiin kyselyllä ja he saivat jakaa kokemuksensa keskusteluista. Tutkimuksessa saaduilla tuloksilla Kuopion ehkäisevä päihdetyö pystyy kokeilemaan käytännössä esiin tulleita muutosideoita ja mahdollisesti kehittää toimintaansa siitakin eteenpäin.

Kyselyyn vastaamisen aikana olimme luokassa paikalla sen varalta, jos oppilailla heräsi kysymyksiä tai epäselvyyksiä lomakkeen suhteen. Tutkimuksen reliabelius huomioitiin myös kyselyyn vastaamisen aikana luokassa olemisessa sekä oppilaiden neuvomisessa lomakkeen täytössä; tutkimustulosten tulee olla tutkijasta riippumattomia (Vilka 2007, 149). Lisäohjeistusta oppilaille annettiin ainoastaan lomakkeen kysymyksiin liittyvissä ongelmassa sekä käytettyihin teknisiin laitteisiin liittyvissä haasteissa. Näitä haasteita olivat muun muassa älylaitteiden erilaiset käyttöjärjestelmät ja internetyhteyden laatu. Erityistä huomiota kiinnitettiin siihen, että emme vaikuta oppilaiden varsinaisiin vastauksiin tai mielipiteisiin keskusteluista neuvomalla liikaa, miten tulee vastata. Näin saatiin ehkäistä mahdollisten satunnaisvirheiden syntyminen.

4.8.2 Tutkimuksen validius

Tutkimuksen validiuden arviointiin liittyy teoreettisten ja käsitteellisten asioiden operationalisointi (Vilka 2007, 150). Operationalisointi tarkoittaa teoreettisten käsitteiden muuttamista tutkimusmittariin niin, että tutkittava ymmärtää ne arkiymmärryksellään (Vilka 2007, 14). Tutkimus on siis validi silloin, kun se on onnistunut mittaamaan sitä, mitä tutkimuksessa oli tarkoituskin mitata (Vilka 2007, 150). Opinnäytetyön tutkimuksessa tarkoituksena oli mitata hanketyöskentelyn aikana päihdekeskusteluihin osallistuneiden oppilaiden ja opettajien mielipidettä keskustelujen toimivuudesta ja hyödyllisyydestä. Tämän lisäksi mitattiin, mitä oppilaiden kokemuksen mukaan koettu hyöty on ollut ja mitä kehitysideoita opettajilla on liittyen päihdekeskustelujen käytännön toteutukseen. Tältä osalta tutkimuksen validius on hyvä, koska oppilaat vastasivat kysymyksiin tarkoituksenmukaisesti ja lisäksi opettajilta saadut vastaukset vastasivat sitä, mitä tutkimuksessa oli tarkoituskin mitata. Validiteen liittyy kuitenkin myös riski, siltä osin, että kohderyhmän oppilaat olivat nuoria ja varmaksi ei voi tietää ovatko he ymmärtäneet kysymykset samalla tavalla kuin ne on tarkoitettu. Tällaisessa tutkimuksessa kohderyhmän vastaukset tulee kuitenkin ottaa vastaan totuudenmukaisina ja hyödyntää tutkimustuloksia jatkokehityksessä.

Teoreettisten käsitteiden operationalisointiin kiinnitettiin erityistä huomiota, koska tiedostimme jo ennen tutkimuksen aloittamista, että kyselylomakkeen kysymysten operationalisointi ja sen onnistuminen voisi vaikuttaa tutkimustuloksiin ratkaisevasti; tutkimuskysymykset tuli operationalisoida nuorimman tutkimukseen osallistuvan oppilaan arkiymmärryksen mukaan. Tutkimusaihe jo itsessään on monimutkainen ja sisältää sellaista termistöä, mitä pienemmät lapset eivät välttämättä ymmärrä ja mille ei löydy yksinkertaisempia synonyymejä, esimerkiksi sana ”päihde”. Tämän vuoksi kyselylomakkeen käsitteiden operationalisoiminen täysin nuorimpien oppilaiden arkiymmärryksen tasolle oli

käytännössä mahdoton tehtävä. Tutkimuksen onnistumisen yhtenä edellytyksenä on, että tutkittavat ymmärtävät lomakkeen kysymykset samalla tavalla kuin tutkijatkin (Vilka 2007, 150). Kohderyhmän oppilaiden ikätason vuoksi kyselylomakkeen alkuun kirjoitettiin mahdollisimman selkeä ja huolellinen ohjeistus, missä avattiin kaikki sellaiset käsitteet, joiden uskottiin olevan haasteellisia oppilaille. Erilaisia käsitteitä ja termistöä oli avattu myös päihdekeskusteluissa. Tämän lisäksi olimme jokaisessa luokassa paikalla, kun kyselyyn vastattiin, jotta oppilaat pystyivät kysymään lomakkeesta meiltä suoraan. Tältä osin arvioimme tutkimuksen validiuden onnistuneeksi. Tutkimuksen kokonaisvalidiudessa oli tiettyjä kyseenalaisuuksia. Ennen tutkimuksen toteuttamista kyselylomaketta käytiin läpi Kuopion ehkäisevän päihdetyön koordinaattorin kanssa ja siihen tehtiin muutoksia saadun palautteen perusteella. Lomakkeen testaamista toisilla saman ikätason varhaisnuorilla harkittiin, mutta alan ammattilaiselta saatu palaute arvioitiin riittäväksi, jotta lomakkeesta saatiin oikeanlainen ja kohderyhmän ikätasoa vastaava. Toki tähän päätökseen vaikutti myös resurssikysymys ajan suhteen.

Toinen kyseenalaisuus tutkimuksen validiudessa liittyi lomakkeen ohjeistukseen. Ohjeistuksen tekemiseen käytettiin aikaa, mutta vasta kyselyiden toteuttamisvaiheessa kävi ilmi, että suuri osa oppilasta ei lukenut sitä. Ennen kyselyn aloittamista kerroimme jokaisessa luokassa ohjeistuksen tärkeydestä ja mistä kyselyssä oli kysymys. Syynä ohjeistuksen ohittamiseen on saattanut olla sen pituus tai oppilaiden kärsimättömyys päästä vastaamaan kysymyksiin. Jälkeenpäin ajatellen, ohjeistuksen olisi voinut jakaa oppilaille ennen Webropol-linkin jakamista, mutta se olisi vaatinut erilaisia järjestelyjä luokkiin. Moni oppilas kysyi meiltä neuvoa, jos jokin käsite oli epäselvä ja pystyimme varmistamaan, että termistöä oli yhteisymmärrys. Emme kuitenkaan voi olla varmoja, kuinka moni todellisuudessa kysyi apua epäselvyyksiin ja kuinka moni vastasi kyselyyn niistä huolimatta. Ohjeistuksen ja termistön olisi voinut myös käydä yhdessä oppilaiden kanssa läpi ennen kyselyn aloittamista.

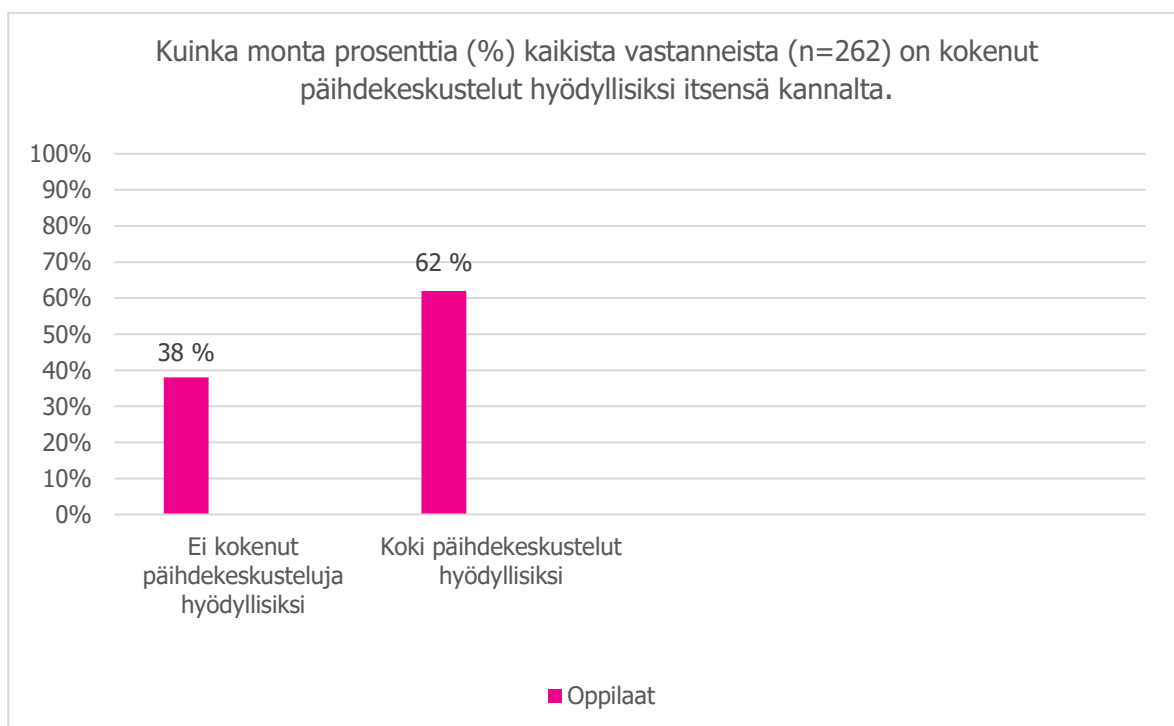
5 TULOKSET

5.1 Vastaajien taustatiedot

Kyselyn kokonaisvastaajamäärä oppilaissa oli 270 (N=270). Vastaajista (N=270) 45 % oli tyttöjä ja 53 % poikia. Vastanneista (N=270) 2 % oli valinnut "muu/en halua kertoa"-vastausvaihtoehdon. Kyselyn kokonaisvastaajamäärä opettajissa oli kuusi (N=6.) Opettajia oli kokonaisuudessaan saman verran kuin keskusteluihin osallistuneita luokkia, mutta kaikki opettajat eivät osallistuneet keskusteluihin, eivätkä sen vuoksi myöskään vastanneet kyselyyn. Päihdekeskusteluihin osallistuneita ja kyselyyn vastanneita luokkia oli kokonaisuudessaan noin 10 molemmissa kouluissa. Kahden luokan paikalla olleista oppilaista kaksi jätti vastaamatta kyselyyn. Vastanneista oppilaista (n=267) 6 % oli 2010-vuonna syntyneitä, 27 % 2009-vuonna syntyneitä, 37 % 2008-vuonna syntyneitä, 24 % 2007-vuonna syntyneitä ja 1 % 2006-vuonna syntyneitä.

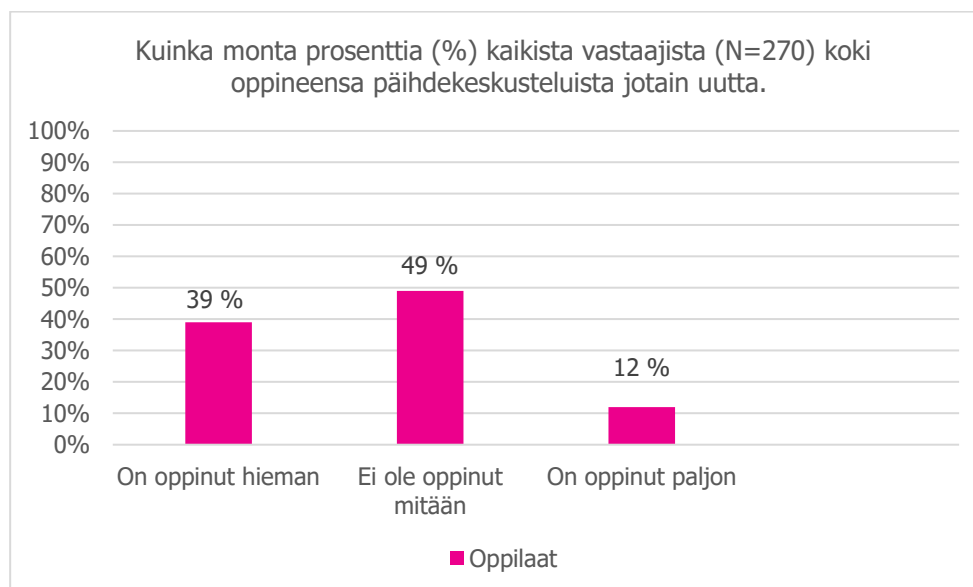
Taustatietoihin liittyi myös kysymykset oppilaiden päihdekokeiluista ja päihteiden säännöllisestä käytöstä. Vastanneista oppilaista (n=267) 97 % ei ollut kokeillut päihteitä aikaisemmin ja 3 % vastasi kokeilleensa. Säännöllisestä päihteiden käytöstä kysyttäessä 99 % kaikista vastanneista (N=270) ei käyttänyt mitään päihdettä/päihteitä säännöllisesti ja 1 % vastasi käyttävänsä. Tämä osoittaa, miten marginaalista säännöllinen päihteiden käyttö tai kokeilu on tutkimuksemme kohderyhmän ikäisillä oppilailla, eli 3.-6.-luokkalaisilla. Nämä kysymykset arvioitiin tarpeellisiksi oppilaiden taustatietojen kannalta, koska omakohtainen kokemus liittyen päihdekokeiluihin tai päihteiden säännölliseen käyttöön voi vaikuttaa kokemuksiin päihdekeskusteluista. Tarkoituksena oli siis lisätä nämä tarkentavat kysymykset, jotta mahdollinen yhteys kokemuksiin päihdekeskustelujen hyödyllisyydestä olisi ollut näkyvissä. Yhteyttä voidaan nyt tulkita niin, että suurin osa vastasi keskustelutunnit hyödyllisiksi itsensä kannalta ja suurin osa ei ollut kokeillut päihteitä tai käyttä mitään säännöllisesti, jolloin kohderyhmä on keskustelutuntien aiheiden kannalta vastaanottavainen. Molemmissa kysymyksissä oli lisäksi avoimet vastauskentät myöntävien vastausvaihtoehtojen lisänä, joilla oli tarkoitus saada oppilailta tarkennusta, mitä päihdettä/päihteitä he ovat mahdollisesti kokeilleet tai käyttävät säännöllisesti. Kumpaankaan avoimeen kysymykseen ei tullut vastauksia.

5.2 Päihdekeskustelujen hyödyllisyys oppilaiden ja opettajien kokemana

KUVIO 4. Kuinka monta prosenttia kaikista vastanneista on kokenut päihdekeskustelut hyödyllisiksi itsensä kannalta.

Kysymyksellä päihdekeskustelujen hyödyllisyydestä selvitettiin oppilaiden henkilökohtainen kokemus siitä, kokivatko he päihdekeskustelujen järjestämisen jälkeen saaneensa itselleen hyötyä niissä läpikäytyistä asioista (kuvio 4). Suurin osa vastasi kokeneensa päihdekeskustelut hyödyllisiksi, mutta kysymys itsessään jätti vastaajan oman tulkinnan varaan sen, mitä on itselle koettu hyöty. Tulokset kuitenkin tulkitaan totuudenmukaisina niin, kuin ne diagrammissa esiintyvät, jolloin päihdekeskustelut koetaan hyödyllisiksi suurimmalta osin ja niiden järjestäminen on tarpeellista oppilaiden näkökulmasta. Opettajista (N=6) kaikki kuusi olivat vastanneet kokevansa myös päihdekeskustelut hyödyllisiksi oppilaiden kannalta. Opettajilta ei kysytty perustelua vastauksiin. Molemmissa vastausvaihtoehdoissa oli lisäksi avoin tekstikenttä vastauksen perustelua varten. Kaikista vastaajista (n=262) viisi vastasi avoimeen tekstikenttään. Kaikki viisi vastausta päätettiin poistaa niiden asiattomuuden ja asiayhteyden liittymättömyyden vuoksi. Avoimeen kysymykseen saatujen vastausten vähäisyys voi johtua kysymyksen monimutkaisesta asetelusta kohderyhmän ikätasoon nähden. Kyselyn järjestämisen yhteydessä kävi ilmi, että joillekin oppilaille oli epäselvää mitä tarkoitetaan, kun kysytään ”hyötyä itsensä kannalta”, joten päätimme tämän olevan pääasiallisena syynä siihen, miksi avoimet tekstikentät jätettiin tyhjiksi.

KUVIO 5. Kuinka monta prosenttia kaikista vastaajista koki oppineensa päihdekeskusteluista jotain uutta.

Oppilailta kysyttiin, kokivatko he oppineensa päihdekeskusteluista jotain uutta (kuvio 5). Tulokset jakoutuivat tasaisesti niiden oppilaiden kesken, jotka vastasivat oppineensa uutta ja jotka vastasivat, että eivät oppineet mitään. Haastetta kysymykseen vastaamiseen on saattanut tuoda se, että päihdekeskustelujen ja kyselyn järjestämisen ajallinen väli kasvoi pitkäksi, jolloin oppilaiden oli hankala muistaa tarkalleen päihdekeskusteluissa käsitellyjä asioita ja kertoa niistä kyselyssä. Tästä huolimatta moni oppilas on kokenut päihdekeskustelut opettavaisina, jolloin tulokset hyödyllisyyden kokemuksesta sekä uuden oppimisesta osoittavat päihdekeskustelut tarpeellisiksi. Näiden kahden kysymyksen tulosten tulkinta yhdessä antaa paremman kuvan päihdekeskustelujen todellisesta hyödyllisyydestä sekä tarpeellisuudesta sen sijaan, että niitä tulkittaisiin pelkästään toisistaan erillisinä kysymyksinä.

Ne oppilaat, jotka vastasivat oppineensa jotain uutta, pystyivät tarkentamaan vastaustaan avoimeen tekstikenttään. Avoimet vastaukset teemoiteltiin taulukkoon vastauksien koskeman aihepiirin mukaan, joita käsiteltiin myös päihdekeskusteluissa (taulukko 1). Oppilaiden avoimet vastaukset siitä, mitä uutta he kokivat oppineensa päihdekeskusteluissa teemoiteltiin taulukkoon vastauksista esiin nousseiden aihepiirien mukaan. Vastauksien aihepiireiksi muodostui terveysvaikutukset, yleinen tietokoskien päihteitä ja niihin suhtautumista, päihteiden käytön seuraukset, päihteiden alkuperä ja niiden sisältämät aineet sekä päihteisiin liittyvät taloudelliset- ja ympäristöasiat. Kyselyn avoimen kysymyksen ja siihen saatujen vastauksien taulukoinnin avulla on tarkoitus luoda tuloksiin mielikuva siitä, mitä asioita oppilaat helpoiten oppivat. Tämän avulla esimerkiksi kehittämistoimenpiteitä päihdekeskusteluille voidaan helpommin räätälöidä riippuen siitä, mitä asioita eri aikoina olisi tärkeä saada painotetuksi oppilaille. Kaikissa taulukon vastauksissa tulee ottaa huomioon vastaajien ikätaso, mikä voi vaikuttaa esimerkiksi ajatuksien sanalliseen ilmaisutaitoon. Tämä tuo haastetta vastauksien tulkintaan siinä, että niitä täytyy analysoida melko sanatarkasti ja juuri niin, kuin oppilas on vastauksensa

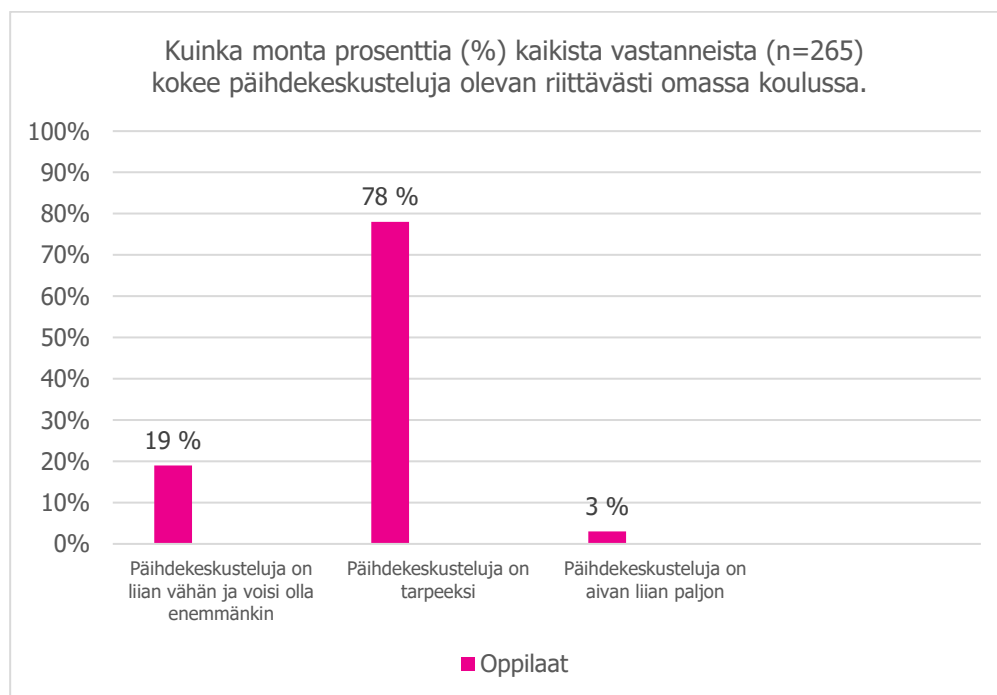
kirjoittanut. Omien vastauksia koskevien tulkintojen tekemistä vältetään, jotta tulokset pysyvät mahdollisimman totuudenmukaisina ja eettistä käytäntöä noudattavina.

Taulukosta nähdään, että terveysvaikutuksia koskevia vastauksia tuli eniten. Nämä vastaukset ovat suurelta osin melko epätarkkoja sen suhteen, mitä terveysvaikutuksia niissä tarkoitetaan. Vastauksista ”Miten huumeet vaikuttavat ihmisten mieleen ja kehoon” ja ”Miten huumeet vaikuttavat kehoon” voi päätellä, että jotain huumeiden psyykkisistä ja fyysisistä vaikutuksista on jäänyt mieleen, mutta tarkennusta voi jäädä kaipaamaan siihen, mitä nämä vaikutukset ovat, jotka oppilas tunnistaa huumeiden käytöstä aiheutuviksi vaikutuksiksi, ja ovatko ne negatiivisia vai positiivisia vaikutuksia. Vastauksissa oli kuitenkin havaittavissa yleistä ymmärrystä siitä, että olivatpa päihdeistä aiheutuneet vaikutukset tarkennettuna mitä tahansa, ne ovat joka tapauksessa negatiivisia. Vastauksissa oli myös tarkkoja kuvauksia siitä, millaisista terveysvaikutuksista puhutaan: ”Opin kuinka paljon tervaa ihmisen kehoon menee.”, ”Opin että jos käyttää huumeita tai nuuskaa niin voi hampaat mennä pilalle.” ja ”Että tupakasta voi saada syövän. Tupakassa on tervaa.”. Esimerkiksi vastaus ”Että päihdeistä voi tulla suusyöpä.” kertoo mahdollisesti termin ”päihde” epäselvyydestä. Erilaisista nuuskan aiheuttamista taudeista puhuttiin päihdekeskustelujen rasteilla ja suusyöpä oli yksi niistä. Vastaus kertoo mahdollisesti siitä, että oppilaille on ollut epäselvää termien ”nuuska” ja ”päihde” ero ja ne on ymmärretty samaa tarkoittaviksi synonyymeiksi. Eroja voi myös kohderyhmän ikätason vuoksi olla kirjallisen ilmaisun taidoissa. Tämä tarkoittaa, että todellisuudessa päihdekeskusteluissa käsitelty asiat on ymmärretty oikein, mutta ne on ilmaistu eri tavalla kyselyn vastaukseen. Opinnäytetyön tutkimuksen tulokset kuitenkin johdetaan oppilaiden sanatarkeista vastauksista ilman niiden muuttamista omien tulkintojen perusteella, koska ainoastaan niin tulokset pysyvät mahdollisimman totuudenmukaisina ja tutkijoiden toiminta eettisenä. Teoriavirheitä sisältävät vastaukset tulkitaan siis niin, että päihdekeskusteluihin osallistuvien oppilaiden ikätason huomioimisessa tulee olla entistä tarkempi, jolloin myös termien avaaminen kasvattaa merkitystään.

Toiseksi eniten vastauksia sijoittui yleistä päihdeistä ja niihin suhtautumisesta -aihepiiriin. Tähän aihepiiriin luokitellut vastaukset sisältävät oppilaiden oppimista siitä, että päihdeet ovat vaarallisia, päihdeet eivät ole lapsille tarkoitettuja ja että päihdeitä ei ylipäätään kannata tai saa käyttää. Lisäksi parista vastauksesta käy ilmi, että sana ”kannabis” ei ole ollut entuudestaan joillekin oppilaille tuttu. Päihdekeskusteluissa eri termien selittäminen oli tärkeässä asemassa ja esimerkiksi kannabista käsittelevällä rastilla varmistettiin, että kaikki oppilaat tietävät mitä kannabis tai huumeet ylipäätään tarkoittavat. Seuraavaksi suurin osa vastauksista koski päihdeiden alkuperää ja niiden sisältämiä aineita. Vastaukset ilmentävät opittua siitä, että tupakassa, nuuskassa ja muissa päihdeissä on paljon eri aineita. Näissä vastauksissa oli osattu eritellä, että esimerkiksi tupakka sisältää paljon tervaa. Lisäksi vastauksissa mainitaan opituista asioista sen suhteen, mistä tupakkaa tehdään ja muiden päihdeiden alkuperästä. Päihdekeskusteluissa nikotiiniuoterastilla oli havainnollistavia esineitä ja sen voi huomata oppilaiden vastauksista. Tupakan sisältämä terva on kenties jäänyt oppilaiden mieliin juuri asiaa havainnollistavan esineen avulla ja näitä keinoja voisi olla aiheellista käyttää myös muiden rasti-aiheiden opetuksessa.

Samalla tavalla kuin terveysvaikutuksissa, päihteiden käytön seurauksissakin on havaittavissa yleistä käsitystä siitä, että seuraukset ovat ennen kaikkea negatiivisia. Vastauksia ei ole yksilöity sen kanalta, mitä seurauksia oppilaat ovat ymmärtäneet päihteiden käytöstä aiheutuvan, mutta vastauksissa käytetään sanoja ”haitta”, ”vaara” ja ”negatiivinen”. Vähiten vastauksia saatiin päihteisiin liittyviin taloudellisiin- ja ympäristöasioihin, painotuksen ollessa taloudellisissa asioissa.

Taulukko voi kertoa kahdesta asiasta: ensimmäinen vaihtoehto on se, että oppilaiden antamat vastaukset ovat sellaisia asioita sisältäviä, mitkä ovat jääneet päällimmäisinä mieleen, mutta eivät ole välttämättä olleet uusia tai tuntemattomia asioita, ja toinen vaihtoehto on se, että mainitut asiat tosiaan ovat uuden oppimista. Huomioidessa tämän ikätason kohderyhmä, todennäköistä on, että taulukko sisältää molempia edellä mainituista vaihtoehdoista. Taulukko antaa siis tietoa siitä, mitkä asiat jäävät helpoiten oppilaiden mieliin ja myös siitä, millaiset asiat ovat tämän ikäisille tuntemattomampia.

KUVIO 6. Kuinka monta prosenttia kaikista vastanneista kokee päihdekeskusteluja olevan riittävästi omassa koulussa.

Kysyttäessä oppilailta päihdekeskustelujen riittävydestä omassa koulussa (kuvio 6) pienin osa vastanneista oli sitä mieltä, että keskusteluja on liian paljon, kun taas suurin osa oli sitä mieltä, että keskusteluja on tarpeeksi. Tämän kysymyksen tuloksia voidaan tulkita yhdessä aikaisemmin mainitun Preventiimin tutkimuksen (2017, 18) kanssa, mistä ilmeni, että osa nuorista ei ole kokenut päihdekasvatusta olleen tarpeeksi alaikäisenä. Johtopäätöksenä näistä tuloksista voidaan todeta, että tarvetta päihdekasvatuksen lisäämiselle voi jossain määrin olla.

5.3 Tutkimuksessa esiin nousseet kehittämisideat päihdekeskusteluille

Tutkimuksessa nousi esiin erilaisia kehitysideoita, joista suurin osa nousi esiin opettajille suunnatulla Webropol-kyselyllä. Opettajien vastauksissa päihdekeskustelutuntien kehittämiseksi nostettiin esille vanhempien osallistaminen päihdekeskustelutunneille sekä esimerkiksi jonkinlaisen materiaalin vieminen kotiin päihdekeskustelutunneista. Materiaalin kehittämisessä on mahdollisuus jatkotutkimusaiheelle. Aiemman tutkimuksen mukaan nuoret kokivat kodin päihdekasvatuksen ja mallin tärkeimmäksi vaikuttimeksi lasten ja nuorten päihdekäyttäytymiseen (Kolehmainen & Koivukangas 2018; Odell & Paakki 2018, 66–67), joten voidaan tulla siihen johtopäätökseen, että vanhempien osallistaminen päihdekasvatukseen olisi erittäin tärkeää. Vaihtoehtona olisi myös käsiteltyjen teemojen ja kokonaisuudessaan keskustelutuntien sisältöjen käsitteleminen esimerkiksi vanhempainilloissa. Tämäkin osaltaan edistäisi tavoitetta, missä oppilaiden kodit ovat oleellisesti osallisina päihdekasvatuksessa.

Opettajat nostivat esiin myös sen, että keskusteluja olisi hyvä olla määrällisesti enemmän ja aikaa keskustelulle tulisi varata enemmän. Aiheita yhden keskustelutunnin aikana voisi puolestaan olla vähemmän, koska tällä mallilla aiheita oli neljä ja joillakin keskustelutunneilla aikaa oli käytettävissä ainoastaan 45 minuuttia. Aikaraja oli osittain ehkäisevän päihdetyön kiireen vuoksi, mutta pääsääntöisesti se määrittyi koulujen aikaresurssien mukaan. Halua päihdekeskusteluille on paljon, mutta koemme aiheen tutkijoina, ettei aikaa ole järjestetty tarpeeksi. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että peruskoulun opetussuunnitelmassa ehkäisevää päihdetyötä painotettaisiin entisestään enemmän ja se tulisi lisäksi huomioida myös koulun resursseissa.

Päihdekeskustelutunnin nikotiinituotteet –rastilla esillä pöydän päällä oli erilaisia havainnollistavia objekteja, kuten esimerkiksi tervaa lasipurkissa, joka havainnollisti sitä, mitä terva on ja millaista ainetta tupakan vuoksi jää keuhkoihin. Lisäksi pöydällä oli pienoismallit hampaista, jotka ovat tupakan vuoksi kellastuneet ja muuttuneet huonoiksi. Pöydällä oli myös erilaisten sisäisesti nautittuna myrkyllisten aineiden tyhjiä pakkauksia kuten hyönteismyrkky- ja kynsilakanpoistoainepullo. Näiden pakkausten oli tarkoitus konkretisoida oppilaille, millaisia myrkyjä eri nikotiinituotteet sisältävät. Yksi kyselyyn vastanneista opettajista vastasi kehitysideoita -kysymykseen, että havainnollistavia esineitä olisi hyvä olla myös muilla rasteilla. Käytännössä esimerkiksi huumerastilla voisi olla juliste, josta oppilaat näkisivät, millaisia huumeita on olemassa. Kaikki eivät myöskään välttämättä tiedä, mitä huumeruiskut näyttävät, joten ruiskuista ja niiden eri osista voisi olla havainnollistavia kuvia, jotta varhaisnuoret tietäisivät miltä ne näyttävät ja miten sellaisen nähdessään tulisi toimia. Näitä oikeanlaisia toimintatapoja käytiin läpi päihdekeskustelutunneilla.

Opettajat nostivat kehitysideoana myös käytännön harjoitukset. Päihdekeskustelutunneilla keskusteltiin paljon erilaisista tilanteista, kuten miten päihteistä voi kieltäytyä, miten tulee toimia, jos näkee kadulla päihteiden vaikutuksen alaisena olevan ihmisen, minkä vuoksi päihteet kiehtovat tai mitä tulee tehdä, jos oppilasta kohtaan käytetään sosiaalista painetta päihteiden kokeiluun kannustamisen yhteydessä. Kaikki päihdekeskustelutunneilla käytyt asiat olivat varhaisnuorten kannalta erittäin

tärkeitä, ja nämä keskustelunaiheet linkittyvät paljon myös varhaisnuorten muuhun elämään ja peilaavat esimerkiksi omia arvoja ja hyvän kaverisuhteen rakenteita. Siksi käytännön näytelmäharjoitukset tilanteista voisivat opettaa tunnetaitoja ja sen lisäksi esimerkiksi päihteistä kieltäytymistä.

Päihdekeskustelutunneilla kokeiltiin erilaisia rakenteita rastien käymisen järjestyksessä. Jos aikaa oli enemmän, oppilaat jaettiin eri teemapöytiin ja sen jälkeen nämä oppilasryhmät kiersivät jokaisen pöydän teeman läpi, jolloin jokainen oppilas pääsi pohtimaan jokaista teemaa. Tiukan aikataulun vuoksi tästä menettelytavasta jouduttiin kuitenkin usein luopumaan, sillä pöytien vaihtaminen vei liikaa aikaa tiukan aikataulun vuoksi. Yksi kyselyyn vastanneista opettajista vastasi kehitysideaksi sen, että olisi hyvä, jos jokainen oppilasryhmä kiertäisi jokaisen pöytärastin läpi, jolloin kaikki saisivat pohtia kaikkia neljää aihealuetta. Tämän mahdollistaisi käytännössä se, että aikaa keskustelutunneille olisi enemmän sekä koulujen että ehkäisevän päihdetyön puolelta.

Jatkokehittämisideoina opinnäytetyöllemme on nykyisen päihdekeskustelutunnin rakenteen muokkaaminen kehittämisideoita vastaavaksi. Opettajat antoivat vastauksissaan hyviä ideoita, miten tunteja voisi kehittää enemmän kohderyhmää vastaavaan suuntaan. Lisäksi jonkinlaisen materiaalipaketin ideointi ja toteutus kotiin vietäväksi tai opettajille toteutettava koulutuspaketti voisivat olla hyviä jatkokehittämissankkeita- tai tutkimuksia.

6 POHDINTA

6.1 Eettisyys tutkimuksen kaikissa vaiheissa

Opinnäytetyössä huomioitiin eettiset periaatteet. Niitä olivat esimerkiksi ihmisarvo, yksilön kunnioittaminen, itsemääräämisoikeus, yksityisyys sekä luotettavuus ja näitä asioita käsitellään opinnäytetyössä. Jokaisen oppilaan ihmisarvoa kunnioitettiin, eikä heitä pidetty eriarvoisina, oli ikä, ulkonäkö tai etninen tausta mikä vain. Lisäksi heitä kunnioitettiin yksilöinä. Jokaiselle annettiin oma puheenvuoro ja heille vastattiin yksilöllisesti. Luotettavuus ilmenee opinnäytetyössä siten, että kaikki tutkimuksessa tehtiin anonymisti, eikä oppilaiden jakamia asioita kerrottu eteenpäin. Henkilön tunnistaminen estyy peruuttamattomasti, eli ulkopuolinen taho tai rekisterinpitäjä eivät pysty missään vaiheessa muuttamaan tietoja tunnistettaviksi (Tietosuojavaltuutetun toimisto s.a.). Tarkoituksena oli olla luotettavia aikuisia oppilaille päihdekeskustelutilanteissa, jotta he kokivat ilmapiirin avoimena ja turvallisena. Ne oppilaat, jotka saivat huoltajiltaan kieltävän vastauksen tutkimukseen osallistumisesta, eivät joutuneet eriarvoiseen asemaan tutkimukseen osallistuneiden oppilaiden kanssa. Tämä pystyttiin estämään opettajien avustuksella; jos oppilas tai oppilaat eivät osallistuneet Webropol-kyselyyn, he jatkoivat muita koulutehtäviä samassa tai toisessa tilassa sen aikaa, kun kyselyyn vastaaminen oli käynnissä ja heidät huomioitiin tarvittaessa koko kyselyn ajan. Näin kyselyyn osallistumattomuus ei herättänyt huomiota tai kysymyksiä muissa oppilaissa.

Eettiset periaatteet voidaan jakaa kolmeen eri osa-alueeseen. Niitä ovat tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyys ja tietosuojat. (TENK 2019.) Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen toteutui tutkimuksessa siten, että Webropol-kyselyyn vastaaminen oli täysin vapaaehtoista. Vastauksia ei millään tavalla manipuloitu, vaan kysymyksiin vastattiin rauhallisessa tilanteessa ilman häiriötekijöitä. Lisäksi pyrittiin siihen, että tutkijat tai luokkien opettajat eivät vaikuttaneet oppilaiden antamiin vastauksiin. Oppilaiden huoltajilta kysyttiin lupa oppilaiden tutkimukseen osallistumiseen. Wilma-viestipalvelusta lähetettiin tiedote, josta vanhemmat saivat tarvittavan informaation tutkimuksesta sekä oikeuden kieltää lapsensa osallistuminen tutkimukseen. Kieltäytyminen tapahtui vastaamalla viestiin tai kertomalla vastaus opettajalle, eikä kieltäminen edellyttänyt minkäänlaisia erityistoimenpiteitä, vaan osallistuminen oli täysin vapaaehtoista ja kysely toteutettiin anonymisti. Koulun Wilma-järjestelmään oli pääsy ainoastaan luokkien opettajilla, joten huoltajien vastaukset kuulimme opettajilta.

Koska tutkimuksemme kohderyhmänä on varhaisnuoret, tuli tutkittavien ikä ottaa huomioon. Oppilaiden kehitys ei saanut vaarantua tutkimuksen puitteissa. Päihdekeskustelun aikana meitä oli useampi aikuinen paikalla, koska keskustelu saattoi aiheuttaa joissakin oppilaissa voimakkaita tunteita. Tällaisessa tilanteessa useamman aikuisen läsnäolo mahdollisti oppilaan kanssa keskustelutilan ulkopuolelle menemisen ja asioista henkilökohtaisesti keskustelemisen. Päihdekeskustelu ei myöskään saanut aiheuttaa traumoja tai muita ongelmia oppilaiden kehitykselle, vaan asioista keskusteltiin kyselyyn osallistuvien ikätason mukaisesti. Tutkimuksessa oli erityisen tärkeää, ettei kenenkään tarvinnut jäädä yksin ajatustensa kanssa. Luokkien opettajien kanssa oli käyty läpi asioita, joista pystyttiin

jatkamaan keskustelua esimerkiksi seuraavalla oppitunnilla.

Yksityisyyden suojaan liittyvät eettiset periaatteet jaetaan kolmeen osaan, joita ovat tutkimusaineiston suojaaminen ja luottamuksellisuus, tutkimusaineiston säilyttäminen ja hävittäminen sekä tutkimusjulkaisut. (TENK 2019.) Tutkimusaineisto ei tule päätyään kenenkään muun kuin meidän tai ohjaavien opettajien sekä opinnäytetyön toimeksiantajan käyttöön, jotta päihdekeskustelua pystytään kehittämään. Aineiston analyysi suoritetaan ilman kolmansia osapuolia ja tutkimuksen valmistamisen jälkeen aineisto hävitetään Webropolin tietosuojaselosteen mukaisesti. Tietosuojaseloste noudattaa EU:n tietosuojaselosteen mukaisia lakeja ja määräyksiä. (Webropol 2019.) Kaikki henkilötiedot anonymisoidaan, eikä tutkimustuloksia ja tutkimukseen osallistuvia oppilaita pystytä yhdistämään toisiinsa.

Vastauksien luottamuksellisuutta saattoivat muuttaa esimerkiksi vastauksien totuudenmukaisuus. Tutkimuslomakkeen kysymykset saattoivat olla aiheiltaan arkoja ja vastauksia ei uskallettu antaa totuudenmukaisesti. Tässä saattoi olla taustalla pelko siitä, että opettaja tai vanhempi saa vastauksen tietoonsa. Ennen kyselyn aloittamista tuotiin esille se, että oppilaiden henkilöllisyydet eivät tule paljastumaan missään vaiheessa tutkimusta ja se oli mainittu myös Webropol-kyselyn alussa. Oppilaille sekä opettajille kerrottiin kyselyssä, että vastaamisesta voi kieltäytyä missä vaiheessa tahansa kyselyn toteuttamista. Heille kerrottiin myös kyselyn anonymistista luonteesta. Kyselyiden nimettömyydestä muistutettiin oppilaita vielä paikankin päällä, koska se oli yksi merkittävimmistä asioista heidän ymmärtää, jotta vastauksista saatiin mahdollisimman totuudenmukaisia. Otimme opinnäytetyössä huomioon myös tekijänoikeuslain. Tähän lakiin nojaten lähteet sekä niiden alkuperä merkittiin tarkasti ja hyvien tutkimustapojen mukaisesti. (ARENE 2018, 6.)

6.2 Suojelu ja osallistuminen osana lapsi- ja nuorisotutkimuksen tutkimusetiikkaa

Kun tutkitaan kohderyhmän varhaisnuoria, on eettisyyttä tärkeää tarkastella myös siitä näkökulmasta, miten tutkimus pystytään toteuttamaan mahdollisimman tutkimuseettisesti alaikäisille oppilaille. Lapsi- ja nuorisotutkimuksessa tärkeänä osana ovat suojelu sekä osallistuminen. Kun Lasten oikeuksien yleissopimus hyväksyttiin vuonna 1989, siinä korostettiin lapsen oikeutta osallistua ja ilmaista omia näkemyksiään vapaasti. Osallistuminen tutkimukseen on yksi tapa saada lasten ja nuorten äänet sekä mielipiteet kuuluviin. Tässä lapsen täytyy saada tehdä näkyväksi oma toimijuutensa. Tutkimuksessa se näkyy niin, että tutkimuksen vuoksi aiheutuvia haittoja ennakoidaan sekä minimoidaan. Lisäksi lasten ja nuorten yksityisyys sekä turvallisuus täytyy taata tutkimustilanteessa. (Pehkonen & Väänänen-Fomin 2011, 275–277.)

Lapsi- ja nuorisotutkimuksessa tutkimuslupaa haetaan yleensä eettiseltä toimikunnalta tai instituutista, jossa tutkimus toteutetaan. Lisäksi täytyy olla suostumus, jossa tutkittavalle käy ilmi tutkimukseen liittyvät tarkoitukset, tavoitteet, tutkimuskysymykset sekä mahdolliset haitat ja hyödyt, jonka pohjalta tutkittava henkilö pystyy antamaan suostumuksensa. Yhä useammin lupa täytyy anoa myös lapsen tai nuoren huoltajalta. Opinnäytetyön tutkimuksessa se anottiin huoltajilta sekä myös opettajilta ja koulun rehtorilta. Lapsi tai nuori saa antaa suostumuksensa tutkimukseen, jos huoltajalta ja

muilta mahdollisen instituution johtohenkilöiltä on jo lupa lapsen tai nuoren osallistumisesta. Tässäkin vaiheessa lapsella tai nuorella on vielä oikeus kieltäytyä. Jos huoltaja kieltää osallistumisen tutkimukseen, voidaan tätä kuitenkin tarkastella eettisesti protektionistiseksi suojeluksi. Lapselle ja nuorelle tämä tarkoittaa sitä, että omaa mielipidettä ei pystytä ilmaisemaan, mikä osaltaan aiheuttaa eettisen ristiriidan. (Pehkonen ym. 2011, 278.)

Joskus tutkimuksessa saattaa ilmetä lastensuojelullisia toimenpiteitä vaativia asioita lapsen tai nuoren elämässä, jotka velvoittavat salassapitolain väistymiseen. Luottamuksellisuuden turvaaminen, mielipiteiden huomioiminen sekä tutkijan roolissa pysyminen ovat kuitenkin lähtökohtaisesti asioita, joissa pysytään. Suojelu tutkimuksessa konkretisoituu myös sillä tavalla, miten kysymykset ilmaisee ja asettelee. (Pehkonen ym. 2011, 278–279.) Tutkimuksessa mietittiin kysymysten asettelua ja selittämistä niin, että tutkimuksen kohderyhmänä oleville oppilaille koituisi mahdollisimman vähän haittaa; että kysymykset eivät aiheuttaisi ahdistuneisuutta, eivätkä muutakaan henkistä haittaa. Tutkimuksessa ei selviä oppilaiden nimiä tai henkilöllisyyttä, joten lastensuojelun tarvetta ei synny. Kuitenkin, jos tulokset olisivat kovin huolestuttavia esimerkiksi päihdeiden käytön määrissä, pystyisivät tutkimuksen alla olevat koulut reagoimaan tarvittavilla toimenpiteillä, kuten lisäämällä ehkäisevää päihdetyötä kouluissa.

6.3 Tutkimustulosten sekä -prosessin pohdinta

Opinnäytetyön ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä oli ”Kokevatko varhaisnuoret saavansa itselleen hyötyä päihdekeskusteluista?”. Tutkimuksen tarkoituksena oli saada tietoa siitä, mitä Pyörön ja Ahtisaaren koulujen oppilaat sekä heidän opettajansa ajattelevat päihdekeskusteluista ja kokevatko he nykyisellä mallilla järjestettävät päihdekeskustelutunnit hyödyllisiksi. Toisena tutkimuskysymyksenä oli ”Pitävätkö opettajat keskusteluista oppilaiden kannalta hyödyllisinä?”. Kyseessä olivat siis ehkäisevän päihdetyön järjestämille päihdekeskustelutunneille osallistuneet oppilaat ja heidän opettajansa kyseisistä kouluista. Tutkimustulokset osoittavat, että suurin osa oppilaista kokee päihdekeskustelutunnit hyödyllisiksi itsensä kannalta ja myös kaikki kyselyyn vastanneet opettajat pitivät keskustelutunteja hyödyllisinä, sen enempää perusteluja antamatta. Lisäksi yli puolet oppilaista koki oppineensa keskustelutunneilla hieman tai paljon uutta. Nämä tulokset ovat yhtenevät aikaisemmin mainitun Research Insight Finland Oy:n vuoden 2016 kyselyn kanssa, missä 51 % 15–25-vuotiaista nuorista koki koulun päihdevalistuksen hyödyllisenä. (EHYT 2016.) Opinnäytetyön tutkimuksessa osuudet kuitenkin jakautuvat melko tasan niiden oppilaiden välillä, jotka ovat kokeneet päihdekeskustelut opettavaisina ja jotka eivät. Tähän voi vaikuttaa nuorimpien oppilaiden pieni ikä ja aiheiden haastavuus, mutta lisäksi arvioimme, että kyselyn vastauksiin on voinut vaikuttaa se, että kyselyä ei päästy tekemään heti päihdekeskustelujen jälkeen, vaan väliä saattoi syntyä kaksikin viikkoa.

Oppilaiden taustatietojen selvittämiseen liittyen kysyttiin myös heidän mahdollisista kokemuksistaan päihdekokeiluihin tai päihdeiden säännölliseen käyttöön liittyen. 3.–6.-luokkalaisten osoitettuna tällaiset kysymykset voivat vaikuttaa asiattomilta tai rankoilta. Tämän työn kannalta kysymykset arvioitiin kuitenkin tarpeelliseksi ja aiheelliseksi, koska aiemmin esiin nostettujen kouluterveyskyselyjen (2019c)

mukaan jo huomattava osa yläkouluikäisistä ja pieni osa alakouluikäisistä on kokeillut päihteitä, pääsääntöisesti nikotiinituotteita. Tällainen kysymysten arkaluontoisuus ja henkilökohtaisuus olivat pääsyitä sille, miksi kysely suoritettiin nimettömänä.

Ennen tutkimuksen toteuttamista meillä oli oletuksena, että lähes kukaan oppilaista ei ole kokeillut päihteitä tai käytä mitään säännöllisesti. Luvut jäivätkin pieniksi myöntävästi vastanneiden osalta molemmissa kysymyksissä, alle neljään prosenttiin. Näihin kysymyksiin liittyi myös tarkentavat avoimet kysymykset niille, jotka vastasivat kokeilleensa jotain päihdettä tai käyttävänsä jotain säännöllisesti, mutta niihin ei tullut yhtään vastausta. Pohdimme, että prosenttiluvut voivat pitää paikkaansa, jolloin kyseinen määrä tosiaan on 3.–6.-luokkalaisista kokeillut tai käyttää säännöllisesti jotain päihdettä, mutta sen tarkempaa tietoa kyselyyn ei haluttu antaa asian paljastumisen pelossa. Toisena vaihtoehtona on sanan ”päihde” ymmärtämättömyys. Termejä oli operationalisoitu oppilaille päihdekeskusteluissa sekä kyselyn ohjeistuksessa, mutta riski termien väärinymmärrykselle oli silti olemassa ja se saattoi näkyä juuri näissä kysymyksissä. Kolmantena vaihtoehtona on tämän ikäisten lasten leikkimielisyys, jolloin vastataan kysymykseen myöntävästi, mutta avoin vastaus jätetään välistä. Tähän olimme osanneet varautua.

Avoimena kysymyksenä kyselyssä oli myös kysymys siitä, mitä oppilaat kokivat oppineensa päihdekeskusteluista. Vastauksia tuli yhteensä 117, mutta taulukkoon valikoitiin 60 julkaisukelpoista vastausta. Vastauksista voidaan päätellä, että varhaisnuoret ovat kokeneet oppineensa uusia asioita päihteistä hyvin monipuolisesti. Niiden terveysvaikutuksista, yleisistä päihteisiin liittyvistä asioista, päihteisiin suhtautumisesta, päihteiden käytön seurauksista, päihteiden alkuperästä sekä niiden sisältämistä aineista ja päihteisiin liittyvistä taloudellisista- ja ympäristöasioista. Teemoittelun tarkoituksena oli luoda mielikuva päihdekeskustelujen järjestämisen tulevaisuuden kannalta siitä, mitkä asiat ovat kohderyhmän ikäisille varhaisnuorille tuntemattomampia ja mitkä jäävät kenties helpoiten mieleen. Näitä tuloksia pystyy peilaamaan tulevaisuuteen aina riippuen siitä, mitä asioita halutaan päihdekeskusteluihin osallistuville erityisesti painottaa. Taulukkoon tuli eniten vastauksia liittyen päihteiden terveysvaikutuksiin sekä yleiseen päihteisiin liittyvään tietoon sekä niiden sisältämiin aineisiin. Toinen vastauksia kerännyt avoin kysymys koski sitä, kokivatko oppilaat päihdekeskustelut hyödyllisiksi itsensä kannalta ja tarkoituksena oli antaa avoin perustelu sille, jos vastasi kieltävästi tai myöntävästi. Vastauksia ei kokonaisuudessaan tullut kuin viisi ja niistä yhtäkään ei valittu julkaistaviksi opinnäytetyöhön. Syynä oli vastauksien asiattomuus sekä irrallisuus asiayhteydestä.

Viimeisenä kysymyksenä liittyen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen oli se, kokevatko oppilaat päihdekeskustelutunteja olevan riittävästi omassa koulussa. Hieman vajaa viidesosa koki keskustelutunteja olevan liian vähän ja jopa 78 % koki niitä olevan tarpeeksi. Aiemmassa tutkimuksessa (Preventiimi 2017, 18) kävi ilmi, että osa ei ole kokenut päihdekasvatusta olevan tarpeeksi alaikäisenä. Opinnäytetyön tulosten perusteella huomattava osa kyselyyn osallistuneista on tyytyväisiä nykyiseen määrään, mutta kuitenkin joka viides toivoisi keskusteluja olevan enemmän. Tarkasteltaessa tämän tutkimuksen sekä Taloustutkimus Oy:n tutkimuksen tuloksia päihdekasvatuksen riittävydestä, huomaa, että moni kokee päihdekasvatusta olevan tarpeeksi. Jos huomio halutaan kuitenkin kääntää

niihin oppilaisiin, jotka kokevat päihdekasvatusta olleen liian vähän alaikäisenä ja omassa tutkimusessamme ovat sitä mieltä, että päihdekeskusteluja on liian vähän, voidaan päätellä tarvetta päihdekeskustelujen lisäämiselle olevan jossain määrin. Tämän toteuttamiseen käytännön tasolla vaikuttaa kuitenkin suuresti koulujen ajalliset ja muut resurssit sekä myös ehkäisevän päihdetyön toimijoiden resurssit.

Opinnäytetyön kolmantena tutkimuskysymyksenä oli ”Miten olemassa olevaa mallia tulisi kehittää ja mitä konkreettisia toimenpiteitä tulisi tehdä kehityksen edistämiseksi?”. Tähän tutkimuskysymykseen liittyi opettajille suunnattu kysely, missä selvitettiin avoimilla kysymyksillä, mitä kehittämissideoita opettajilla on päihdekeskustelumalliin liittyen. Kehitysideoita saatiin opettajilta riittävästi ja analysoituamme ne, julkaisimme ne opinnäytetyöhön. Kehitysideoiden on tarkoitus antaa suuntaa-antavaa ideaa ehkäisevälle päihdetyölle siitä, mitä kouluissa ajatellaan päihdekeskustelujen toimivuudesta ja siitä, mitä kehittämisen tarpeita niistä on huomattu.

Päihdekeskustelutunneilla nousi paljon esiin päihdeongelmaan liitettäviä sosiaalisia ongelmia, kuten kodittomuutta ja yksinäisyyttä, joista keskusteltiin paljon. Aiemmassa tutkimuksessa päihdekasvattajien ammatti-identiteetistä tässä opinnäytetyössä nostettiin esille se, että yhtenä tärkeimmistä päihdekasvatuksen muodoista ehkäisevää päihdetyötä tekevät ammattilaiset kokivat olevan sosiaalinen vahvistaminen sekä omalla persoonalla työskenteleminen (Kolehmainen & Koivukangas 2018; Vuohelainen 2018, 18–20). Päihdekeskustelutunneilla oli tärkeää tuoda esiin sosiaalista näkökulmaa terveydellisen näkökulman lisäksi, koska se herättää paljon keskustelua ja varhaisnuoret pohtivat keskusteluissa paljon sosiaalisiin asioihin liittyviä seikkoja, kuten tapoja päihteistä kieltäytymiseen tai toimintatapoja päihtyneen henkilön kohtaamiseen. Lisäksi opinnäytetyön tutkimuksen avoimista vastauksista huomaa, että paljon muidenkin aihealueiden kuin terveysvaikutusten asioita on jäänyt oppilaiden mieliin. Tämän tutkimuksen ja projektiointojen toteuttamisen aikana huomasi, miten luokkien opettajien omat persoonat saattoivat vaikuttaa oppilaisiin eri tavalla päihdekeskustelutuntien aikana. Erot päihdekeskustelutuntien ilmapiirissä oli huomattavissa sen välillä, oliko opettaja keskusteluissa paikalla vai ei. Arvioimme tämän johtuvan siitä, että opettajien persoonissa vahvana oleva opettamisen tarve sai jotkut vaikuttamaan tarkoituksella tai huomaamattaan oppilaiden vastauksiin.

Päihdekeskustelutuntien aikana oli käytännön kehitettävää, mikä osaltaan liittyi koulujen organisoinnissa tapahtuvaan kehittämiseen. Välillä luokkatiloja päihdekeskustelutunneille ei ollut varattu ollenkaan etukäteen, jolloin tunnit täytyi pitää siellä, minne sillä hetkellä sattui mahtumaan. Monesti nämä olivat joko luokka- tai yleisiä tiloja. Tämä loi käytännön haasteita, koska oppilaita saattoi olla haasteellista mahtuttaa tiloihin. Lisäksi ajan rajallisuus aiheutti myös päihdekeskustelutuntien pitäjille haasteita, kun taukoja tai ruokatunteja ei välttämättä ollut ollenkaan - joillakin kerroilla näille taas oli jätetty aikaa. Käytännössä nämä kehityskohdat järjestyisivät niin, että kouluilta etukäteen varmistettaisiin mahdolliset valmiiksi varatut tilat päihdekeskustelutunneille ja lisäksi heille voitaisiin mainita mahdollisista tauoista tai ruokatunnista. Näin yhteistyö koulujen kanssa parantuisi, eikä minäkään osapuolten ajallisia resursseja menisi hukkaan.

Ennen tutkimuksen konkreettista toteuttamista kohdekoulujen saaminen mukaan tutkimukseen oli haastavaa koulujen kiireellisten aikataulujen vuoksi. Lisäksi yhteistyö sekä informaation kulku koulujen ja meidän välillä olisi voinut olla sujuvampaa. Webropol-kyselylomakkeiden ollessa valmiita sekä oppilaille että opettajille, ei niitä testattu konkreettisesti, vaan lomakkeesta keskusteltiin opinäytetyön tilaajan kanssa hänen ehkäisevän päihdetyön parissa työskentelyssä syntyneen laajan kokemuksensa vuoksi. Lisäksi Webropol-kyselyn tekeminen oppilaille olisi ollut hyvä tehdä mahdollisimman pian päihdekeskustelutuntien jälkeen, mutta koulujen kiireellisten aikataulujen vuoksi päiviä oli vaikea saada sovittua. Tämän vuoksi kyselyt saattoivat olla kaksikin viikkoa keskustelutuntien jälkeen. Kyselyn avoimissa kysymyksissä vaadittiin melko yksityiskohtaisia vastauksia ja liian pitkän ajan jälkeen vastauksien antaminen voi hankaloitua. Webropol-kyselytuloksien keruu ajoittui yleensä oppituntien alkuun tai loppuun, joten kyselyn alussa oli aikaa selittää oppilaille sanallisesti mitä päihdekeskustelutunneilla käytiin läpi ja ketkä aineistoa ovat tulleet keräämään. Lisäksi Webropol-kyselyn alussa oli ohjeteksti oppilaille, mistä ilmeni tarkkaan tutkimuksen luonne, ”päihde”-sanan merkitys, tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus sekä muita tärkeitä tutkimukseen liittyviä asioita. Tämäkään ei kuitenkaan täysin riittänyt varmistamaan sitä, että kaikki oppilaat tiesivät, mitä ”päihde”-sanalla esimerkiksi tarkoitetaan.

Webropol-kyselyn nettilinkin huomattiin alussa tuottavan hieman ongelmia, kun aineistoa oltiin keräämässä. Webropol-ohjelma oli tehnyt siitä monimutkaisen numero- ja kirjainyhdistelmän ja sen kirjoittaminen www-kenttään oli haasteellista varsinkin kohderyhmän nuorimmille eli 3.-luokkalaisille. Linkkiä muokattiin yksinkertaisemmaksi sen jälkeen, kun sen huomattiin olevan hyvin haasteellinen. Lisäksi haastetta tutkimukseen lisäsi oppilailla olevien älypuhelimien ja/tai nettiyhteyden puutteellisuus. Ongelma ratkaistiin koulujen käytössä olevilla älytableteilla, joilla osa oppilaista sai kyselylomakkeen täytettyä, mutta tableteista saatiin tietää vasta kyselytutkimuksen toteuttamisvaiheessa. Teknisiltä ongelmilta ei välttytty tutkimuksen teknisen luonteen vuoksi, joten jotkut oppilaat esimerkiksi lainasivat toistensa älylaitteita tai opettajan opetuskäytössä olevaa tietokonetta. Nämä ongelmat saatiin kuitenkin ratkaistua tutkimuksen toteuttamisen kannalta melko sujuvasti ja koulujen valmius ottaa lisää älylaitteita oppilaille käyttöön kyselyyn vastaamiseksi oli meille isona apuna.

Myös opettajien osallistaminen heille kohdistettuun Webropol-kyselyyn oli välillä haasteellista. Opettajille annettiin Webropol-kyselyyn eri nettilinkki kuin oppilaille, ja se annettiin kullekin opettajalle heidän valitsemallaan mieluisimmalla tavalla. Osa opettajista halusi www-linkin sähköpostiinsa, kun taas osa esimerkiksi paperilapulle. Tässä vaarana oli, että paperilaput saattoivat kadota tai sähköpostiin saatettiin unohtaa vastata. Aina itse kyseisen luokan opettaja ei myöskään ollut paikalla, jolloin luokan opettajasijainen välitti tiedon luokanopettajalle. Tämä lisäsi riskiä siitä, että tieto opettajille kohdistetusta Webropol-kyselystämme ei mennyt perille. Voidaan kuitenkin olla tyytyväisiä siitä, että edes kuusi opettajaa vastasi.

Käytyämme keskustelemassa opinäytetyön tilaajan kanssa opinäytetyön mahdollisista aiheista, kyseinen aihe valikoitui, koska se oli aihepiiriltään meitä molempia kiinnostava, molempien ammatillista suuntautumista tukeva ja saimme yhdistettyä siihen myös projektiopinnot, mikä teki aiheen sisäistämisestä vieläkin laaja-alaisempaa. Jo alussa meidän täytyi tehdä tarkka suunnitelma siitä, mitä

vaiheita opinnäytetyö sisältää sekä miten se eroaa projektiopinnoista. Tämä oli haastavaa, koska meillä ei ollut tarkkaa käsitystä siitä, miten kauan kukin tutkimusvaihe vie aikaa ja miten saamme rajattua kaiken opinnäytetyölle sekä itsellemme edullisella tavalla. Ajallisten resurssien puitteissa niin projektiopintojen kuin tutkimuksenkin toteuttaminen onnistui lopulta hyvin.

Opinnäytetyöprosessi on kasvattanut meitä ammatillisesti. Valitsimme aiheen, joka on oman ammatillisuutemme ja sen kehittämisen kannalta merkittävä. Se lisäsi motivaatiota aloittaa pitkä tutkimusprosessi. Meillä oli lisäksi vahva halu kehittää itseämme tutkijoina. Tutkimusteoria ja -käytännöt olivat meille molemmille ennestään tuntemattomia asioita, mikä osaltaan toi opinnäytetyöprosessiin tervetullutta haastetta. Koko prosessin tärkeä pohja oli teoritiedon hankkiminen sekä keskustelu ehkäisevän päihdetyön koordinaattorin kanssa, mikä antoi tärkeää teoriapohjaa sille, mitä olimme tekemässä. Suurimpana haasteena oli se, että runsaan teoriamäärän seassa ei ollut löydettävissä aikaisempia kohderyhmämme ikäisille kohdennettuja tutkimuksia. Tutkimuksia löytyi liittyen nuorten, nuorten aikuisten, aikuisten sekä ammattilaisten kokemuksiin päihdekasvatuksesta, mikä oli myös oman tutkimuksemme kannalta hyödyllistä materiaalia.

Opinnäytetyöprosessi toi paljon myös muita haasteita. Esimerkiksi kyselytutkimuksen tekeminen oli meille täysin uutta ja siinä täytyi ottaa monia asioita huomioon, kuten lain ja ymmärrettävyyden näkökulmista. Vapaa-ajan, muiden opintojen ja tutkimusprosessin yhteensovittaminen oli välillä haastavaa, mutta opimme työn aikana joustavuutta ja organisointikykyä. Tutkimuksen viitekehys oli rajattava tarkkaan, ettei aihe muodostu liian laajaksi ja tämä tuotti välillä hankaluuksia, mutta päädyimme lopulta hyvään lopputulokseen. Opinnäytetyötämme oli tekemässä kaksi ihmistä parityöskentelynä, joten kehityimme ryhmätyöskentelytaidoissa. Tekeminen on ollut välillä hyvinkin intensiivistä ja päivittäistä, ja olemme oppineet hyödyntämään omia osaamisalueitamme prosessissa ja jakamaan tehtäviä sen mukaan. Olemme kehittyneet pitkäjänteisyydessä, esiintymisessä, reflektoinnissa sekä kirjoittamisessa. Aina on jotakin parannettavaa, mutta olemme kokonaisuudessaan tyytyväisiä lopputulokseen.

6.4 Opinnäytetyön merkitys

Opinnäytetyöstämme on sen valmistuttua hyötyä monilla eri tasoilla. Jo aikaisemmin opinnäytetyössä puhuttiin yhteiskunnallisesta ja sosiaalisesta tasosta sekä haittakustannusten laskemisesta. Jos ehkäisevään päihdetyöhön panostetaan riittävästi, tuo se pidemmällä tähtäimellä säästöjä. Opinnäytetyöllämme saadaan tietoa siitä, miten varhaisnuoret kokevat päihdekeskustelut. Tietoa voidaan hyödyntää valtakunnallisesti, eikä pelkästään Kuopion alueella. Lisäksi työstämme on hyötyä sosiaalialalle siltäkin osalta, että opinnäytetyömme tuo lisää informaatiota kohderyhmämme päihdetottumuksista ja siitä, millaisen päihdekeskustelun varhaisnuoret itse kokevat hyödylliseksi. Näitä samoja keinoja voidaan hyödyntää esimerkiksi päivittäisessä asiakastyössä. Hyötyä on lisäksi toimeksiantajallemme Kuopion kaupungille, koska se saa ajankohtaista ja tutkittua tietoa siitä, kokevatko varhaisnuoret ehkäisevän päihdetyön menetelmän hyödylliseksi ja tarpeelliseksi. Samalla Kuopion kaupunki saa kehitysideoita, miten työtä tulisi kehittää, jotta se palvelisi asiakkaita parhaalla mahdollisella tavalla.

Hyötyä tutkimuksesta on tutkimuksemme kohdekouluille, sillä koulut saavat tietää, mikä tilanne on juuri heidän koulussaan vallitsevalla päihdekäyttötymisellä ja mihin heidän tulisi esimerkiksi panostaa, jotta päihdeongelmat saataisiin minimiin. Hyötyä opinnäytetyöstä tulee lisäksi perheille, sillä päihdekeskustelu koulussa saattaa synnyttää keskustelua myös oppilaiden perheissä. Tämä taas edesauttaa vanhempia keskustelemaan avoimesti lastensa kanssa päihteistä sekä niiden aiheuttamista ilmiöistä. Lisäksi vanhemmat voivat itsekin oppia uusia asioita päihteisiin liittyen ja erityisesti nykyään vallalla nuorison keskuudessa olevista päihdeilmiöistä.

Hyötyä opinnäytetyöstä on kohderyhmämme varhaisnuorille, sillä he saavat ajankohtaista faktatietoa eri päihteistä ja niiden vaaroista. Myös päihteiden aiheuttamat ilmiöt, kuten sosiaalinen paine voi vaikuttaa päihdekokeiluihin varsinkin nuorella iällä, kun omia mielipiteitä ei välttämättä uskalla tuoda samalla tavalla esiin. Siksi päihdekeskustelutunneilla käymme läpi omia arvoja ja sitä, miten sosiaalisen paineen alaisuudessa pystyy kieltäytymään päihteistä ja pitämään oman näkökannan. Tästä on hyötyä varhaisnuorille elämässä muutenkin.

Hyötyä tästä opinnäytetyöstä on meille itsellemme, sillä opimme koko ajan työn edetessä lisää niin itse tutkimuksen aiheesta kuin tutkimusmenetelmistä, ja opinnäytetyön tekoprosessista. Saamme opinnäytetyön prosessissa paljon uutta kokemusta esimerkiksi isojen ryhmien ohjaamisesta ja paljon sellaista faktatietoa päihteisiin liittyen, mikä on meillekin uutta. Ajatusmaailmamme ehkäisevästä päihdetyöstä laajenee ja pystymme jatkossakin seuraamaan, mihin suuntaan ehkäisevää päihdetyötä kehitetään.

6.5 Tulevaisuudenkuva

Varhaisnuorten kokemuksia päihdekasvatuksesta ei ole paljoa tutkittu, joten lisätutkimukset päihdekasvatukseen liittyen ovat varmasti tarpeellisia, jotta niiden vaikuttavuutta saadaan todennettua lisää tutkimusten valossa. Tutkimukset vaikuttavat paljon esimerkiksi ehkäisevän päihdetyön rahoitukseen. Hyvänä esimerkkinä tästä on Islannin malli, jota on saatu kehitettyä Islannin tutkimustilastojen ansiosta myös muualla maailmassa, kuten nyt Suomessa ”Suomen mallina”. Jos ehkäisevää päihdetyötä tutkittaisiin enemmän, saattaisi sen painoarvo nousta yhteiskunnallisesti, ja näin siitä puhuttaisiin enemmän eri työpaikoilla, jolloin voitaisiin järjestää enemmän erilaisia koulutuksia ja oppaita ammattihenkilöstölle, vanhemmille sekä varhaisnuorille.

Ehkäisevän päihdetyön tulevaisuus on todella riippuvainen hallituksen uudistuksista sekä tällä hetkellä vallitsevasta koronatilanteesta, joka saattaa myös lisätä avuntarvitsijoita ja haastaa ehkäisevän päihdetyön siirtämistä internettiin ja somekanaviin. Ammattihenkilöstö tarvitsee uudenlaisia, lapsia ja nuoria tavoittavia keinoja tehdä päihdetyötä, jolloin myös moniammatillisuus korostuu. Jatkokehittämiseksi voisi olla myös sen tutkiminen, millaisilla kanavilla lapset ja nuoret kokisivat päihdekasvatuksen hyödyt suurimpina. Nykypäivänä esimerkiksi tubettajat ja muut sosiaalisessa mediassa vaikuttavat henkilöt vaikuttavat nuorten asenteisiin, arvoihin ja mielipiteisiin, koska heitä katsotaan

usein ihailevasti ja heidän sanomaansa kuunnellaan. Olisiko tulevaisuudessa entistä enemmän internetissä toimivia päihdekasvattajia, jotta lapsia ja nuoria saadaan tavoitettua juuri siellä, missä aikaa vietetään eniten; koulujen lisäksi sosiaalisessa mediassa.

LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT

ARENE 2018. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset [verkkodokumentti]. [Viitattu 2019-07-30.] Saatavissa: <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ammattikorkeakoulujen%20opinn%C3%A4ytet%C3%B6iden%20eettiset%20suositukset.pdf>

EHYT RY 2016. Kyselytutkimus: Nuorten suhtautuminen huumeisiin kielteinen – Kannabiksen kokeilu pidetään arkipäiväisenä [verkkajulkaisu]. [Viitattu 2019-09-09.] Saatavissa: <http://www.ehyt.fi/fi/kyselytutkimus-nuorten-suhtautuminen-huumeisiin-kielteinen>

EHYT RY s.a. Smokefree -rastirata [verkkajulkaisu]. [Viitattu 2020-04-06.] Saatavissa: <http://www.ehyt.fi/fi/smokefree-rastirata>

EMCDDA 2016. Euroopan huumeraportti 2016. Suuntauksia ja muutoksia [verkkodokumentti]. Luxemburg: Euroopan unionin julkaisutoimisto [Viitattu 2019-03-31] Saatavissa: <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/2637/TDAT16001FIN.pdf>

EMCDDA 2018. Finland country drug report 2018 [verkkajulkaisu]. [Viitattu 2019-03-31.] Saatavissa: http://www.emcdda.europa.eu/countries/drug-reports/2018/finland_en

ESPAD 2017. Summary [verkkajulkaisu]. [Viitattu 2019-03-31.] Saatavissa: <http://espad.org/report/summary>

HAKKARAINEN, Pekka 2011. Huumeiden käyttö Suomessa [verkkajulkaisu]. Päihdelinkki. [Viitattu 2020-04-05.] Saatavissa: <https://paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/huumeet-ja-muut-paihdyttavat-aineet/huumeiden-kaytto-suomessa>

HUUMAUSAINELAKI. L 30.05.2008/373. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2020-01-21.] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20080373>

IKONEN, Riikka & HELAKORPI, Satu 2019. Lasten ja nuorten hyvinvointi – kouluterveyskysely 2019 [verkkodokumentti]. [Viitattu 2020-02-05.] Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138562/Tilastoraportti_33_Kouluterveyskysely.pdf?sequence=2&isAllowed=y

KINNUNEN, Jaana M., PERE, Lasse, RAISAMO, Susanna, KATAINEN, Anu, MYÖHÄNEN, Anna, LAHTI, Laura, AHTINEN, Suvi, OLLILA, Hanna, LINDFORS, Pirjo & RIMPELÄ, Arja 2019. Nuorten terveystapatutkimus 2019. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö sekä rahapelaaminen [verkkodokumentti]. [Viitattu 2019-09-10.] Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161741/STM_2019_56_Nuorten_terveystapatutkimus_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y

KOLEHMAINEN, Marjo & KUIVAKANGAS, Johanna (toim.) 2018. Sitä samaa(ko)? Päihdekasvatuksen soundcheck [verkkajulkaisu]. HUMAK julkaisuja. [Viitattu 2020-04-09.] Saatavissa: <http://preven-tiimi.humak.fi/wp-content/uploads/sites/28/2018/04/Sita-samaako-paihdekasvatuksen-sound-check.pdf>

LAKI EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN JÄRJESTÄMISESTÄ. L 2015/523. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2019-03-19.] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150523>

MARTTUNEN, Mauri, HUURRE, Taina, STRANDHOLM, Thea ja VIIALAINEN, Riitta (toim.) 2013. Nuorten mielenterveyshäiriöt - Opas nuorten parissa työskenteleville aikuisille [verkkajulkaisu]. THL. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy. [Viitattu 2019-03-26.] Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110484/THL_OPA025_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y

MAUNU, Antti 2012. Ryyppäämällä ryhmäksi? Ehkäisevän päihdetyön karttalehtiä nuorten ja nuorten aikuisten juomiskulttuureihin [verkkajulkaisu]. Ehyt ry. [Viitattu 2019-04-15.] Saatavissa: http://www.ehyt.fi/sites/default/files/ryyppaamalla_ryhmaksi_virallinen.pdf

MILKMAN, Harvey 2001-03-01. Better than dope. Psychology Today. [Viitattu 2019-05-30.] Saatavissa: <https://www.psychologytoday.com/us/articles/200103/better-dope>

MLL 2019a. Nuori viettää paljon aikaa netissä ja pelaten [verkkajulkaisu]. [Viitattu 2020-02-12.] Saatavissa: <https://www.mll.fi/vanhemmille/vinkkeja-lapsiperheen-arkeen/nuori-viettaa-paljon-aikaa-netissa-ja-pelaten/>

MLL 2019b. 12–15-vuotiaan persoonallisuuden kehitys [verkkajulkaisu]. [Viitattu 2020-01-21.] Saatavissa: <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/12-15-v/12-15-vuotiaan-persoonallisuuden-kehitys/>

MÄKELÄ, Pia & ÖSTERBERG, Esa 2015. Alkoholinkäyttö Suomessa [verkkajulkaisu]. Päihdelinkki. [Viitattu 2020-03-20.] Saatavissa: <https://paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/alkoholi/alkoholin-kaytto-suomessa>

NIDA 2018. E-cigarette ads associated with cigarette smoking initiation among youth [verkkajulkaisu]. [Viitattu 2019-04-15.] Saatavissa: <https://www.drugabuse.gov/news-events/news-releases/2018/03/e-cigarette-ads-associated-cigarette-smoking-initiation-among-youth>

NUORTENLINKKI s.a. Sähkötupakka [verkkajulkaisu]. [Viitattu 2019-04-15.] Saatavissa: <https://nuortenlinkki.fi/tietopiste/pikatieto/sahkotupakka>

NUORTEN MIELENTERVEYSTALO s.a. Häiriöt ja ongelmat [verkkajulkaisu]. [Viitattu 2019-07-31.] Saatavissa: https://www.mielenterveystalo.fi/nuoret/tietoa_mielenterveydesta/nuorten_mielenterveysongelmat/Pages/paihdeongelmat.aspx

NYKKY, Tiina 2020-04-03. Koordinaattori. [Puhelinkeskustelu.] Kuopio: Kuopion kaupungin ehkäisevä päihdetyö.

ODELL, Heidi & PAAKKI, Noora 2018. Haloo – nuorten aikuisten mietteitä heidän saamansa päihdekasvatuksen merkityksestä. Julkaisussa: KOLEHMAINEN, Marjo & KUIVAKANGAS, Johanna (toim.) Sitä samaa(ko)? Päihdekasvatuksen soundcheck [verkkojulkaisu]. HUMAK julkaisu, 62–71. [Viitattu 2020-04-10.] Saatavissa: <http://preventiimi.humak.fi/wp-content/uploads/sites/28/2018/04/Sita-samaako-paihdekasvatuksen-soundcheck.pdf>

OKM 2019. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu. Harrastamisen strategia [verkkojulkaisu]. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. [Viitattu 2020-04-02.] Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161382/okm_7_2019_Harrastamisen%20strategia.pdf?sequence=1&isAllowed=y

OKM 2020. Opetus- ja kulttuuriministeriön hankkeet. Suomen malli [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2020-04-02.] Saatavissa: <https://minedu.fi/hanke?tunnus=OKM050:00/2019>

PEHKONEN, Aini & VÄÄNÄINEN-FOMIN, Marja 2011. Sosiaalityön arvot ja Etiikka. Jyväskylä: PS-Kustannus.

PREVENTIIMI 2017. Nuoret aikuiset, päihteet ja ehkäisevä päihdetyö -tutkimus. Taloustutkimuksen internetpaneeli [verkkodokumentti]. [Viitattu 2020-04-09.] Saatavissa: <http://www.preventiimi.fi/wp-content/uploads/sites/28/2017/03/Nuoret-aikuiset-p%C3%A4ihhteet-ja-ehk%C3%A4isev%C3%A4-p%C3%A4ihdety%C3%B6-tutkimus.pdf>

PREVENTIIMI 2018. Preventiimi [verkkosivu]. [Viitattu 2020-04-09]. Saatavissa: <http://www.preventiimi.fi/tutustu/>

SEPPÄLÄ, Pauliina & SALASUO, Mikko 2015. Huumeidenkäyttö osana kulttuuria [verkkojulkaisu]. Päihdelinkki. [Viitattu 2020-04-05.] Saatavissa: <https://paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietois-kut/paihteet-ja-yhteiskunta/huumeidenkaytto-osana-kulttuuria>

SOIKKELI, Markku, SALASUO, Mikko, PUURONEN, Anne & PIISPA, Matti 2011. Se toimii sittenkin – kuinka päihdevalistuksesta saa selvää. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ja tekijät.

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ 2015. Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma. Alkoholi-, huume- ja rahapelihaittojen sekä tupakoinnin vähentäminen [verkkodokumentti]. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. [Viitattu 2020-04-05.] Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74726/STM_EPT-kansi_sisus_netti.pdf

STAKES 2007. Ehkäisy ja hoito - Laadukkaan päihdetyön kokonaisuus [verkkodokumentti]. [Viitattu 2019-03-26.] Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77209/Ehk%C3%A4isy_ ja_hoito.pdf?sequence=1

SÄRKELÄ, Mona 2009. Päihteidenkäyttö ja yhteiskunnallisen osallisuuden ongelmat [verkkojulkaisu]. Päihdelinkki. [Viitattu 2020-04-02.] Saatavissa: <https://paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietois-kut/paihteet-ja-yhteiskunta/paihteidenkaytto-ja-yhteiskunnallisen-osallisuuden>

TENK 2019a. Eettinen ennakoarviointi ihmistieteissä [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2019-06-01.] Saatavissa: <https://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakoarviointi-ihmistieteissa#1>

TENK 2019b. Eettinen ennakoarviointi Suomessa [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2019-05-30.] Saatavissa: <https://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakoarviointi-suomessa>

THL 2014. Päihdetilastollinen vuosikirja. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy.

THL 2018a. Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2019-07-31.] Saatavissa: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/ehkaisevan-paihdeyoy-toimintaohjelma>

THL 2019a. Ehkäisevä päihdetyö [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2019-04-15.] Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihdeyoy>

THL 2019b. Jätevesitutkimus: Amfetamiinia käytetään ennätysellisen paljon, myös kokaiinin käyttö lisääntynyt edelleen [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2019-04-15.] Saatavissa: https://thl.fi/fi/-/jatevesitutkimus-amfetamiinia-kaytetaan-ennatysellisen-paljon-myo-kokaiinin-kaytto-lisaantynyt-edelleen?ref=rns_fb&fbclid=IwAR2KbLIpXJxn5b_gx7yRXxf1pXvIO9e5CQZFTSc_Q_x87kXRNMcZruQIU4o

THL 2019c. Kaikki tulokset [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2020-04-25.] Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/kaikki-tulokset#Perustulokset%202017>

THL 2019d. Päihdekasvatus [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2020-03-18.] Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihdeyoy/paihdekasvatus-ja-valistus>

THL 2019e. Strategiasanastoa [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2019-03-26.] Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihdeyoy/paihdestrategiat/strategi-nen-suunnittelu/keskeisia-kasitteita>

THL 2019f. Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2020-03-17.] Saatavissa: <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/paihteet/huumeet/suomalaisten-huumeiden-kaytto-ja-huumeasenteet>

THL 2020. Päihdekasvatus oppilaitoksissa [verkkojulkaisu]. [Viitattu 2020-03-27.] Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihdeyoy/paihdekasvatus-ja-valistus/paihdekasvatus-kouluissa>

Tietosuojavaltuutetun toimisto s.a. Pseudonymisoidut ja anonymisoidut tiedot [verkkajulkaisu]. [Viitattu 2020-03-20.] Saatavissa: <https://tietosuoja.fi/pseudonymisointi-anonymisointi>

VARJONEN, Vili 2015. Huugetilanne Suomessa 2014 [verkkajulkaisu]. THL. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. [Viitattu 2020-02-12.] Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125568/THL_RAPO1_2015_web%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y

VILKKA, Hanna 2007. Tutki ja mittaa – Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

VUOHELAINEN, Elsi 2018. Päihdekasvattaja – päihteillä vai ilman? Julkaisussa: KOLEHMAINEN, Marjo & KUIIVAKANGAS, Johanna (toim.) Sitä samaa(ko)? Päihdekasvatuksen soundcheck [verkkodokumentti]. HUMAK julkaisu, 18–23. [Viitattu 2020-04-09.] Saatavissa: <http://preentiimi.humak.fi/wp-content/uploads/sites/28/2018/04/Sita-samaako-paihdekasvatuksen-soundcheck.pdf>

VUORENTO, Henna s.a. Perustietoa huumausaineista [verkkajulkaisu]. [Viitattu 2019-04-14.] Saatavissa: <https://paihdelinkki.fi/sgn/tietopankki/tietoiskut/perustietoa-huumausaineista>

WEBROPOL 2019. Webropol oy:n asiakas- ja käyttäjärekisterin tietosuojaseloste [verkkajulkaisu]. [Viitattu 2019-07-16] Saatavissa: <https://webropol.fi/gdpr/Tietosuojaseloste%20k%C3%A4ytt%C3%A4j%C3%A4-%20ja%20asiakasrekisterist%C3%A4.pdf>

YOUNG, Emma 2017-01-17. Iceland knows how to stop teen substance abuse but the rest of the world isn't listening [verkkoartikkeli]. Independent. [Viitattu 2019-05-30.] Saatavissa: <https://www.independent.co.uk/life-style/health-and-families/iceland-knows-how-to-stop-teen-substance-abuse-but-the-rest-of-the-world-isn-t-listening-a7526316.html>

LIITE 1

WEBROPOL® -kyselylomake oppilaille

Koulujen päihdekeskustelukysely

Tämä kysely on Pyörön ja Martti Ahtisaaren koulujen ala-asteen oppilaille tarkoitettu. Kysely koskee ehkäisevän päihdetyön järjestämiä päihdekeskusteluja, joita on sisällytetty osaksi tavallista koulupäivääsi. Kyselyn toteuttaa Savonian ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijat osana opintojensa päättötyötä. Kysely liittyy tutkimukseen oppilaiden kokemuksista liittyen päihteisiin sekä päihdekeskustelujen käytännön toteutukseen. Jokaisen oppilaan huoltajalta on kysyty lupa oppilaan osallistumisesta kyselyyn. Kysely on kuitenkin täysin vapaaehtoinen kaikille luvankin saaneille oppilaille, joten suostumustasi kysytään ennen kyselyn täyttämistä.

Kaikki kyselylomakkeen tiedot käsitellään luottamuksellisesti eli vain tutkijat lukevat vastauksesi. Kysely toteutetaan täysin anonymisti eli sinun ei tarvitse kirjoittaa nimeäsi mihinkään kohtaan lomakkeessa, vaan palauta se nimettömänä. Tämä takaa sen, että sinua ei voida tunnistaa vastauksista.

Vastausohjeet:

Kysely koostuu niin sanotuista suljetuista ja avoimista kysymyksistä. Suljetuissa kysymyksissä vastaa klikkaamalla se vaihtoehto, joka on mielestäsi sopivin (kuten kysymyksessä nro 1). Kaikissa suljetuissa kysymyksissä valitse vain yksi (1) vaihtoehto. Avoimissa kysymyksissä sinulle on varattu tyhjää vastaustilaa (kuten kysymyksessä nro 2). Tällaisen kysymyksen kohdalla pyydämme sinua kirjoittamaan vastauksesi sille merkitylle alueelle.

Vastaa kysymyksiin oman ymmärryksen mukaan. Tämä ei ole koe, vaan kaikki vastaukset ovat oikeita. Tärkeintä on se, että tutkijat saavat kysymyksiin mahdollisimman rehellisiä vastauksia ja selville, mitä sinä ajattelet kysytyistä asioista. Jos et pääse kyselyssä jostain kysymyksestä eteenpäin, kysy rohkeasti kyselyn järjestäjiltä apua.

Osa kysymyksistä koskee päihteitä. Päihteillä tarkoitetaan tässä kyselyssä kaikkia keskushermostoon vaikuttavia haitallista riippuvuutta aiheuttavia aineita. Näitä ovat tupakkatuotteet, alkoholi, liuottimet ja huumeet. Tupakkatuotteisiin kuuluvat nuuska, sähkötupakka, savukkeet ja sikari. Tässä kyselyssä huumeilla tarkoitetaan kaikkia aineita, joista säädetään huumausainelaisissa. Tällaisia ovat esimerkiksi kannabis, amfetamiini ja kokaiini. Tarkentavia kysymyksiä saa rohkeasti esittää kyselyn järjestäjiltä.

1. Oletko

- tyttö
 poika
 muu/en halua kertoa

2. Minä vuonna olet syntynyt?

3. Millä luokalla opiskelet?

4. Oletko kokeillut päihteitä?

En.

Kyllä. Mitä?

5. Käytätkö jotain päihdettä/päihteitä säännöllisesti? Esimerkiksi päivittäin.

En.

Kyllä. Mitä?

6. Koetko oppineesi jotain uutta päihdekeskusteluissa?

En mitään.

Kyllä, hieman.

Kyllä, paljonkin.

7. Mitä uutta opit? Siirry suoraan kysymykseen numero 8, jos vastasit edelliseen kysymykseen "En mitään".

8. Oletko kokenut päihdekeskustelut hyödyllisiksi itsesi kannalta?

En. Miksi?

Kyllä. Miksi?

9. Mitä mieltä olet päihteisiin liittyvien keskustelujen määrästä koulussasi?

Liian vähän, pitäisi olla enemmänkin.

Ihan tarpeeksi.

Aivan liian paljon.

LIITE 2

WEBROPOL®-kyselylomake opettajille

Päihdekeskustelujen palautekysely ala-asteelaisten opettajille

Tämä kysely on ala-asteen opettajille, joiden oppilaille on käyty pitämässä päihdekeskustelutunti. Kysely koskee ehkäisevän päihdetyön järjestämiä päihdekeskusteluja, joita on sisällytetty oppilaiden tavalliseen koulupäivään. Kyselyn toteuttaa Savonian ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijat osana opintojensa päättötyötä.

Opinnäytetyön tavoitteena on saada tietoa siitä, mitä varhaisnuoret ajattelevat päihdekeskusteluista ja kokevatko he saavansa keskusteluista hyötyä itselleen.

Haluammekin kuulla myös teidän opettajien näkemyksen päihdekeskusteluista, jotta ehkäisevää päihdetyötä pystytään kehittämään tarvittavaan suuntaan.

Kaikki kyselylomakkeen tiedot käsitellään täysin luottamuksellisesti eli vain tutkijat lukevat vastaukset. Kysely toteutetaan täysin anonymisti eli sinun ei tarvitse kirjoittaa nimeäsi mihinkään kohtaan lomakkeessa, vaan palauta se nimettömänä. Tämä takaa sen, että sinua ei voida tunnistaa vastauksista.

1. Oliko päihdekeskustelutunti oppilaille mielestäsi hyödyllinen?

2. Mitä kehitysideoita sinulla olisi, jotta päihdekeskustelutunteja pystyttäisiin kehittämään entisestään?

LIITE 3

Saatekirje vanhemmille

Hei!

Lapsenne luokassa on pidetty Kuopion ehkäisevän päihdetyön toimesta päihdekeskustelutunti, jolloin ollaan keskusteltu eri riippuvuutta aiheuttavista asioista kuten somesta ja eri päihteistä.

Tunneilla on ollut mukana ehkäisevän päihdetyön työntekijöiden lisäksi kaksi sosionomiopiskelijaa, jotka tutkivat päihdekeskustelutunteja opinnäytetyönään.

He toteuttavat 2.10.2019 luokissa webropol-kyselyn, joka tehdään oppilaiden älypuhelimilla nettilinkin kautta.

Kysely on täysin anonymisoitu ja siinä kysytään ainoastaan oppilaiden mielipiteitä ja kehitysideoita päihdekeskustelutunneista.

Oppilaita ei voida yhdistää millään tavalla vastauksiin.

Vastaukset olisivat todella tärkeitä, jotta päihdekeskustelutunteja voidaan kehittää niin, että hyöty olisi mahdollisimman suurta ja tunnit olisivat mielekkäitä.

Mikäli haluat, että lapsesi EI OSALLISTU kyselyyn, vastaa tähän viestiin 1.10.2019 mennessä.

Kiitos!

Lisätietoja kyselystä tai päihdekeskustelutunneista:

Jasmin Urjo (sosionomiopiskelija)

Jasmin.Urjo@edu.savonia.fi